Bb 5793

ÉSZREVÉTELEK

A'

BORSODI LEVÉLRE.

322
H 55

Olvasótermi használatra

37725

ÉSZREVÉTELEK

A'

BORSODI LEVÉLRE

VALLÁS ÉS HIERARCHIÁRA

VONATKOZÓLAG.

BORSOD MIKOLCI MÚZEUM

St. Borsod Miskolci Museum
Tóth Kálmán

ÍRTA

HARSÁNYI JÓ'SEF.

EGERBEN, 1842.

AZ ÉRSEKI LYCEUM BETÜIVEL.

25 FFE
Bb 5793
322
H 55
REV 1972

Nihil est, quod cum pace valeat et concordia comparari. —
S. Joann. Chrisost homil. 52.

1997 -07- 8

Falsam sententiam nunquam tenere, prima laus est; secunda: mutare.
S. August.

BORSOD
MISKOLCI
MUZEUM

37725
322(439)"18"
094"1842"

II. RÁKÓCZI FERENC
KÖNYVTÁR
MISKOLC

A' dicsőség' ama' hervadhatlan füzetében, mellyel korunk a' jóért küzdő gyermekeinek halantékit ékesíti, nem lehet becsesb virágszál, mint a' czélszerű népnevelés' létesíthetésére törekvés; mert az ifjúság helyes oktatása, és minden a' tudományossághoz tartozó dolgoknak gondviselése, a' jó erkölcsű népeknél mindenkor ugy tekintetett, mint a' minn a' tartományok' ereje, 's a' közboldogság sarkallik. És méltán; mert ha a' köztársaságnak egész jóléte, az Istennek legtisztább tiszteletéből, a' religió' szentségéből, a' fejedelem iránti hívségből, a' haza' 's ennek fiai szeretetéből, mint annyi forrásokból szivárog: valóban könnyü megérteni, hogy ezen dolgoknak magvaik a' gyermekek' gyenge elméjökben korán hintessenek, koruk' nevekedésével ápoltassanak, és végre teljes érleletre, 's tökéletességre vitessenek. Több századok' 's népek' történeteiből meritett tapasztalás tanította hamvaikban szendergő őseinket ezen igazságra, 's a' dolgot ennek fontossága' 's hasznosságához érdemileg fogták fel, midőn a' tudományok' felvirágoztatására, 's terjesztésére tetemes költségöket áldozni nem sajnállották; kiknek bőkezűségöket ha csak kisebb mértékben követnők is, óriási haladást tehetnénk a' tudományok' pályáján, 's fogynának a' panaszok, mellyek most a'

sok roskadozó, szűk, egészségtelen oskolák fölött sürüen emelkednek. — De hála a' Gondviselésnek! a' népnevelés a' teendők' egyik legsürgetősbike, honunkban annyi rokon keblekre, annyi hő pártolókra, annyi buzgó részvevőkre talán még soha sem talált, mint jelen napjainkban; — ezt nyilvános hírlapok hathatós felszólalásaikkal, ezt magányos emberbarátok bő jutalmakkal, ezt megyei hatóságok bölcs intézkedéseikkel sürgetik, szorgalmazzák. Sok nemes keblek dobognak, sok erők majd külön, majd egyesítve működnek a' régohajtott czél' elérhetéséért; senki mégis e' tárgyban olly kitűnő hírt eddig magának nem szerezhetett, mint Borsod megye, azon országszerte elhíresedett levele által mellyben hirdeti, hogy ő a' népnevelésre a' papok felesleges jövedelmeit kivánja fordittatni. — Az eszme honunkban új, és a' mennyiben a' tulajdon' sérthetlenségét védő törvényeinkbe ütközik, biz az egykissé merész is; — de bár millyen legyen is Borsod megyének e' határozata, minthogy már az ellen többen hathatósan felszóllaltak, azt most halgatással mellőzöm, csupán azt vagyok bátor reája megjegyzeni: hogy Borsod megye ezen határozata által, éppen abba a' bűnbe esett, miről ugyan azon levelének utólján a' hierarchiát hibásan vádolja, az az: a' czél által szenteltnek véli törvényellenies eszközeit; bennem nagyobb figyelmet ébresztének a' borsodi levélnek ama' gúnyos kitételei, mellyekkel kivánatát támogatólag, a' katholika vallást, vagy mint ő nevezi a' keresztény vallást puszta szertartásokká varázslottnak, a' hierarchiát pedig szántszándékos világosság' elfogójának, és a' sötétben tapogatódzók vezetőjének kiméletlenül kiáltja:

„a' hazánkba behozatott keresztyén vallás (szavai a' levélnek) lassanként erős gyökeret vervén, az akadályok' elhárításával mindjárt lankadt a' buzgóság, és hazánkban is, mint a' külföldön, a' szellemiekkel megnem elégedő hierarchia, kiterjeszté a' földet körül övedző szárnyait, — a' puszta szertartásokká általvarázsolt vallás sürű fátyolával elfogá hívei szemeik elől a' világosságot, és a' maga boldogságát főbbképpen és tettleg e' földön kereste, — híveit pedig gondosan mesterkézett rajzolatokkal mindúntalan csak a' sírontúli boldogság' keresésére figyelmeztetve, a' setétségben tapogatódzóknak vezetőül szolgála mind addig, míg Guttenberg' találmánnya fellebbentvén az eddig gondosan őrzött leplet, — lön világosság!“ —

Ha a' hullámként duzzadozó léleknek epébe mártott tollal írtt ezen sorait, hason keseredettséggel kedvem volna visszatorlani, sok ívekre terjednének csak igen rövidre szánt észrevételeim; — mert ha egy szabadelmű protestáns férfiú Heves megye' teremében, senki kedveért, egyedül az igazság' lelkétől melegítve azokról ekképpen nyilatkozott: „én soha Borsod megyének ezen cselekedetét, hogy katholikus honfitársainkat illy gúnyos, és sértő kifejezésekkel illeti, helyben nem hagyhatom“ — mint szólhatna itt e' csúfos vádak', e' mérges rágalmak' halmazárúl, egy vallását híven szerető, egyházi előljáróit szívből tisztelő katholikus ember? Tisztelem én minden embernek a' közjó előmozdíthatására, az elhanyagolt néptömeg' kimivelhetésére czélozó leggyengébb hangocskáját is; tisztelem én a' szóllásszabadságot, és szívem' mélyéből köszö-

nöm Istenemnek, hogy olly honnak rendele polgárává, mellyben honfi honfitársának bátran közölheti gondolatját, 's így tisztelem én Borsod megyének is azon őszinteségét, minélfogva ő a' honfiak' legnagyobb részének boldogságukra törekvő szándéka' miképpeni létesíthetését szilárd elhatározottsággal nyiltan kimondá; ezen, alkotványos országban megindúlni éppen nem tudok, hiszen a' szó és tény között még nagy a' hézag; — ámde a' tizenkilenczedik század' közepe táján, a' kikiáltott felvilágosodás', haladás', 's műveltség korában, a' logikai szabatosságot követelő időszakban, az annyiszor emlegetett emberiségre, békére 's szeretetre figyelve, nem lehetett, sőtt nem kellett volna e' Borsod megyének a' népnevelés' tárgyában hozott, 's papi jövedelmeket illető határozatát simább, a' kor' kivánatához mérsékeltebb, szeretetet tanúsítóbb kifejezésekkel tudatni? — E' folyó év februar: 16-ika volt az a' nap, midőn én Heves megye' közgyűlésében az érintett levél felolvasásakor a' vallás és hierarchia ellen a' fentebb kiemeltt vádakat hallám, azóta mind ekkorig azon édes hiedelemben élek vala, hogy ha a' Pesti Hírlap derék szerkesztőjének védelmére jeles, és hatalmas szózatok emelkedtek: bizonyosan a' megsértetett vallás, és hierarchia is találand pártfogókra, kik a' reája éppen nem illő vádat, tudós czáfolatjaikkal eloszlatandják; azonban ámbár részletenként igen jeles közlemények jöttek is a' Religio és Nevelés folyóiratban a' vallásos szertartásokat, 's egyházhatalmat tárgyazók: a' borsodi vádakra egyenes felelet eddig tudomásomra megnem jelent; — azért nem leend talán felesleges, ha Borsod megyének a' catholika vallás, és

hierarchia ellen szórt keserű gúnyai', 's rágalmai' alaptalanságát és igazságtalanságát néhány sorokban, a' mennyire csekélységem engedendi, kimutatni megkísértem. A' nevezett levélben felhordott vádak' sokfélesége, 's jól ismert tehetségem' parányisága aggódtatnak ugyan a' vállalat' sikeres kivitele felől: de az ügy igazsága, 's szándékom tisztasága csüggedni nem hagynak; mert nem visszatorlás viszketege, melly többnyire ingerel, de ritkán csillapít; nem dicsvágy, mellynek koszorúi hamar elhervadnak; sem egyéb mellékes tekintetek, hanem vallásom' tisztelete, az igazság' szeretete, 's napfényre hozatala, 's a' béke' visszaohajtása vezérlendik gyenge tollamat. Ha silány soraim czéljoknak megnem felelnek, — mi nem szándékból, hanem erőtlenségből történhet, — felmarad legalább részemre a' vigasztalás, hogy kötelességem szerént jót tenni igyekeztem; felmarad az a' remény, hogy czélt vesztett szavaim talán ébresztésül szolgálandanak nálamnál sokkal ügyesebb, 's tehetősb igazságbarátinak a' felszólalásra, kik az én hiányimat kipótolva az ohajtott czélt szerencsésebben kivivandják. —

Ki hiszi, hogy van Isten; ki ennek fenséges tulajdonit, 's örökké egyenlő tökéllyeit akár a' józan ész, akár az Isteni kijelentés' fénnyénél, mennyire tehetségei engedik, tanúlta ismerni; ki tudja azt, mi az Isten a' teremtményekre, különösen az emberre nézve; ki azon igazságoknak birtokában vagyon, mellyek az Istennek valóságáról, az ő szeretetteljes működéseiről, legbölcsebb rendelkezéseiről, a' mi hivatásunk' kötelességeiről szóllanak: az ismeri a' vallást, az az:

ismeri azon kölcsönös viszonyt, melly az Isten mint Teremtő, és közte mint teremtmény között létezik; de bár melly terjedelmes, és jeles legyen is ezen ismeret, ez csak az értelem' hideg műve, ez vallás, szeretet, következésképpen viszony kapcsoló kötelék nélkül, tudomány gyümölcs, és haszon nélkül. —

Igaz, és Istennek tettszetes vallása annak van, ki ő vele azon viszonyban, és egybeköttetésben áll, 's legforróbb vággyal kíván állandóul állani, mellyben voltunk! eredeti ártatlanságunk' boldog időszakában, az az: ki, az Istent úgy tekinti, mint atyját, jó barátját, jóltévőjét; ki lelkének minden tehetségeit arra fordítani törekszik, hogy a' fáradhatlanúl munkálkodó szeretet által, minden gondolatit, érzéseit, szavait, cselekedeteit Teremtőjének, kinek képére, 's hasonlatosságára alkottatott, akaratjával összhangzásba, 's egységbe hozza, vagy is mint Jézus tanítja: tökélletes legyen, mint mennyei atyja! illyen ember hódol Istenének mint legfőbb valóságnak, illyen adjameg neki a' tartozó tiszteletet, imádást, 's hálát; ennek van vallása, ez érzi annak menyei erejét, melly őt élteti, lelkesíti, boldogitja, 's a' józan ésszel kezetfogó égi kegyelem' segedelmével teremtetése' czéljához biztosan vezeti. — Egy illy vallás, melly a' léleknek legnemesebb tehetségeit sebes mozgásba hozza, melly a' szent érzésekre olvadott kebleť sajátságos hevével melengeti, valljon rejtezhet e' úgy az ember' bensejében, hogy egyszer'smind külhatását a' testre ne gyakorolná? Oh nem! visszatartózhatlan erővel tör ki az áhitattal ömledező szívfenekéből, úgy törki, úgy mutatja magát küljelekben, mint akár-

melly más mozgási, és érzési a' léleknek; avvagy előntheti e' a' szeszek' sebességével lobbanó harag a' tagokban szétágazó ereket a' nélkül, hogy rémületességét az arcz' színén ki ne tüntetné? Rágódhat e' a' szív' gyökerén olly titkosan a' halkalemésztő fájdalom, hogy a' komor homlok' vastag redőiben elnárulná magát? A' mosolygó ajkak, a' derült homlok, vidor mozgású szemek, nem annyi tolmátsai e' a' benső jólétnek, megelégedésnek, és örömnek? Igy van embernek dolga a vallással is; ennek tiszta értelme, a' gondolat, kivánság, az akarat, melly az isteni felett, és körül lebeg, a' szemek', ajkak' és egyébb taglejtések' segedelmeik által ellenálhatlanúl folyki másokat is hathatósan élesztő tényekre," mihelyest a' benső jelen van, mondja a' jámbor és tudós Fenelon, szükség, hogy azt a' külső fejezze, vagyis nyilványittsa ki." Már ha a' vallásos külső jelek, olly szoros kapcsolatban állanak a' vallásos benső érzelmekkel, hogy egyiknek jelenléte a' másikat mintegy elővarázsolja; vagy is, ha a' szertartások, — mert mik egyebek azon különféle küljelek, mellyek a' benső vallásosság' kifejezésére használtatnak? ha mondom a' szertartások az emberi természetben olly mélyen gyökeredzenek, — csuda e' ha már a' legelső emberpár jóléte' érzetében térdreomolva Teremtőjéhez felsohajta, a' naponként elvett jókért hálaját tanúsitandó? ha a' legelső testvérek, a' Véghetetlennek, ki a' napot reájok derítette, szeretetök' 's tiszteletök bebizonyitása tekintetéből vagyonuk' felajánlásával hódoltak? Csuda e' ha nem volt olly elkülönözött, vadon nevekedett nemzet,

kinek vallása, 's ennek gyakorlatára bizonyos ünnepei, áldozati, imádsági, az az: szertartásai nem lettek volna? Csuda e' ha a' világ' Idvezítője Jézus, a' legjobb emberbarát, kire az önzésnek legkissebb gyanúja még csak távolról sem eshetik, magát a' Moyses' szertartásainak alája vetette, és ő maga is menyei Atyjának akaratja eránti engedelmessége' tanúsitására, majd elkülönözött, majd nyilvános helyeken, egekbe merengő szemekkel, térdre omolva imádkozott? Csuda e', ha ő megváltottainak meghagyá, hogy úgy világoskodjék világosságuk az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiket, és dicsőittsék az Atyát, ki menyekben vagyon? — ha azoknak megparancsolá, hogy az engesztelés' nagy munkáját az ő emberi nemzetérti feláldoztatását az érzékeink alá eső megáldott kenyérnek, és bornak színe alatt, még ő el nem jő, az az: a' világ' végeig hirdessék? Ha kegyszereket, mint a' vallás' gyakorlására, 's nyilványtására legalkalmatosbb eszközöket rendelt? Ha még a' szavakat is, mellyekkel szükségeink betöltéséért esedeznénk ajkainkba rakta, midőn imádkozni ekképpen tanított: Mi Atyánk, ki vagy menyekben!? — Csuda e' ha az Apostolok, felejthetlen isteni Tanítójuk' szavaihoz, nyomdokihoz ragaszkodva különféle szertartásokat rendeltek a' zsenge kereszténységet hitökben erősitendők, 's buzgóságukat élesztendők? — [1]) Csuda e', ha a' hívek, az apostoloktól, ezen fáradhatlan buzgóságú, kiolthatlan szeretetü férfiaktól öröklött hagyományokat, vallásos szertartásokat, áhitatos szokásokat egymás után szakadatlanúl követke-

1) Apost. Csel. 6, 6. — 13, 3. — Timoth. Lev. 4, 7. 14 's a' t.

zett lelkipásztoraiknak őrködésök, 's vezérletök alatt mind e' mai napig híven megtartották, azokat mint a' tisztelendő hajdannak drága gyöngyeit jelenleg is nagyrabecsűlik, áhitatosságuk' élesztése', vagy táplálása' eszközeül tekintik, 's gyakorolják? [1])

Igaz ugyan, hogy a' negyedik század' eleitől vagy is azon időtől óta, mikoron Nagy Constantin császár a' keresztényeket a' majd egész 300 éves kegyetlen üldözések rettegésétől felmenté, 's az ohajtott béke' áldásdús malasztit reájok is kiterjeszteni kegyeskedett, szaporodni kezdettek a' vallásos szertartások; ámde nem kellett e' ezt cselekedni az akkori főpásztoroknak, hogy a' keresztényekről azon gúnyokat, és rágalmakat elháríttsák, mellyekkel őket a' pogányok és zsidók, a' vallásos szertartások' hiánya, vagy egyszerűsége miatt illették, őket istentagadóknak, világosságot kerülő nemzettségnek, és kitudja minek kiáltozván? [2]) — Nem kellett e' ezt tenni, hogy a' még megnemtértekkel, kisdedségöktől fogva a' sok, és fényes szertartások között felnőttekkel a' keresztény hitvallást hamarább megkedveltethessék, 's őket a' Jézus édes igájának könnyebb felvételére illy ártatlan úton édesgethessék? Innét magyarázható az akkori püspököknek azon cselekedetök, minélfogva ők, némely a' keresztény hit'

[1]) Wanderungen eines irländ. Edelmanns; aus dem Englisch. des Thomas Moore. pag. 96. —

[2]) Jos. Binghami Rect. Eccles. Havantinae in agro hantonensi Angliae, Origines S. Antiquit. Eccles. vol. I. Lib. I. Cap. 2. §. 1. etc. —

igazságaival nem ellenkező pogány, és zsidó szertartásokat más értelemre, 's jelentésre átváltoztatva az anyaszentegyházban meghagyni tanácsosnak vélték. — Ez volt oka, hogy a' már bevett ünnepeket újjakkal szaporították, így lett a' hatodik században ünnepé Gyertya-szentelő boldog asszony' napja, azon szent czélból tudni illik: hogy a' szemérmet igen sértő lupercalia ünnepektől a' nép elszoktassék, és lelkének valódi tisztitására, 's megszentelésére a' legszerényebb keresztényi módon serkentessék. Nem kellett e' a' püspököknek, a' császárok' és hatalmasok' Jézus eránti szeretetök', tiszteletök', 's hodolatjuk' bebizonyítására nagy lelkü adakozásaikat, ajándékaikat elfogadni, 's ezeket az adakozók' kivánságuk szerént az isteni tisztelet' díszének nevelésére fordítani? —

Azonban a' vallásos szertartások annyira soha sem szaporodtak, hogy a' hit, és erkölcsbeli igazságokat, 's ezeknek tényleges gyakorlatát sokaságuk miatt a' keresztény vallásból kiszorították volna, az az: nem volt a' Guttenberg találmányaig [1]) idő, mellyben a' keresztény vallás, mint Borsod megye alaptalanúl állítja, puszta szertartásokká várázsoltatott világosság — elfogó lett volna. Hogy ez a' kereszténységnek hat első századiról, meddig némellyek az Egyház' aranyidőkorát, vagy mint ők szokták mondani „szép napjait" terjesztik,

1) Minthogy Borsod megyének vádja szerént a' vallásos szertartások által, csak eddig takartatottel a' világosság, észrevételeimet tovább terjeszteni nem szükséges. —

igaz, úgy vélem mindenki meggyőződik, mert arany idő, szép napok' derült egén homályt látni szem' betegségére mutatna. De igaz az a' következett századokra nézve is; mert azok a' szertartások, mellyekkel a' keresztények az utóbbi századokban éltek, és még mai napig is élnek, ha talán némely csekély módosításokat kiveszünk, lényegileg ugyan azok, mellyek a' kereszténység arany korszakában divatoztak. [1]) Hogyan, 's mikor özönlötték el a' szertartások annyira a' keresztény vallást, hogy ebből a' hit, és erkölcs igazságokat kiszorítva, egyedűl uralkodtak volna, azt nem tudom; — de hogy olly teméntelen nagy számmal, még a' kilenczedik, és tizedik, vagy is azon századokban, mellyeket az írók sötét századoknak neveznek, nem voltak légyen, azt Vadián szent Galli consulnak ezen szavaiból értem;" kevés szertartásai voltak a' szentegyházaknak, 's a' keresztség és az oltári szentség leginkább gyakoroltattak. Mert a' gyülekezetek is, mellyek kopasz Károly 's ifjabbik Lajos alatt Mogunczióban 's Vormácziában tartattak, leginkább csak ezekről emlékeznek." [2]) De bár melly nagyra nevekedett volna is a' szertartások' halmaza, ez a' keresztény vallás' tisztaságának legkissebb ártalmat sem okozhatott; mert a' katholika Anyaszentegyházban

---

[1]) Wanderungen 's a' t. 96. lap. — Bingh. vol. 5. pag. 21. — 31. 151. etc. 197. — 199. 208. volum. 9. pag. 15 et seg. 163. et seq. — Liturgika vagy a' Római ker. katol. Anyasz. szertartásainak magyarázattya I. R. irta Rátz András. 1823. —

[2]) Egyh. Értek. és Tud. 1822. Veszprém 4. köt. 95. 96. lap. —

a' hit, és erkölcsi igazságok a' századok minden viszontagságain áttörve, sértetlenül, tisztán, és épen jutottak mi hozzánk, mit minden közönséges egyházi zsinatok' végzései, szent atyák' 's egyébb egyházi irók' tudós munkái olly napfényü világossággal bizonyítanak, hogy magok a' protestáns tudósok is, ámbár ellenzéssel de még is bizonyosan régen megismertek. [1]) Valóban ha valakinek kedve telnék azokat áttekinteni, miket az első Nicaenomi köz-gyülésben a' Megváltó születése után 325-dik esztendőben, a' Krisztus' Istenségéről Arius ellen; az első Constantinopoliban 381 e. a' Szent-Lélek Istenségéről Macedon ellen; az Efesomiban 431 e. Krisztusnak egy személlyéről Nestorius ellen, Calcedoniban 451 e. Krisztusnak isteni, és emberi természetéről Eutyches ellen, 3-dik Constantinopoliban 681 e. Krisztusnak isteni és emberi akaratjáról a' Monotheliták ellen, 2-dik Nicaenomiban 787 e. a' szentek' tiszteletéről, ezek' képeik' üldözőik ellen az atyák végeztek; tapasztalhatná, hogy ugyan azok jelen kézi könyveinkben, 's katechismusainkban mai napig is a' magok' épségökben szórul szóra feltaláltatnak. Ezt tanúsitják a' tudós irlandi nemesnek vándorlási is, ki ezen meggyőződésből: „valamint a' patak forrása' közelében mindig legtisztább, úgy a' kereszténység az első századokban legvilágosbban mutatjaki magát“ fáradhatlan szorgalommal búvárkodta a' legrégibb 's legjelesebb szent Atyák irományait; midőn végre minden vizsgálódásának eredményét ezen szavakban foglalva

[1]) Wanderung. seit. 198.

adja elő: „a' 19-ik századbeli pápista vallás semmi tekéntetben sem különbözik a' harmadik, és negyedik századbeli kereszténységtől, úgy hogy ha szent Ambrus, Szent Basil, és még nehányan azok közül, kik az egyház' virági valának, most mintegy tizenöt század lefolyása után szemeiket felnyitnák: Dr. Doyle tudos püspöknek személyében nem csak irlandira, hanem egy olly katholikusra is találnának, kinek hite az övékével mindenben tökéletesen, még egy jottában is megegyez. 1) De hogyan is törpűlhettek volna valaha a' keresztény vallásnak fenséges igazsági pusztaszertartásokká, holott a' leggyakoribb, legdicsőbb: az úr vacsorájának, vagy mint most nevezzük a' szent Misének szertartásai mindenkor a' szent Irás' részeinek olvasásával, magyarázásával vagy is hathatós és kenettel teljes beszéddel voltak összekapcsolva, a' mint ezt a' második századból, sz. Justin vértanu 2-ik védíratában láthatjuk: „az nap', így ír ő, melly vasárnapnak hivattatik, minnyájan, kik városokban, vagy falukban laknak, egy helyre öszvegyűlnek, hol, mint az idő hozza magával az apostolok', és próféták irási olvastatnak. Minekutánna az olvasó megszűnik olvasni, az előljáró egy beszédet mond, mellyben a' népet oktatja, és olly jeles dolgoknak követésére meginti. Azután könyörgésre minnyájan felállunk, mellynek végével kenyér és borajánlás tartatik: az előljáró ismét könyörgéseket, és hálaadásokat, a' nép pedig azokra örülve Ament mond.“ — Ugyan ezt gyakoroltatni parancsolja a' Római Rend még a' 9-ik században is, midőn azt

1) Wanderungen seit. 38.

rendeli: hogy mikor a' püspök az evangeliomos könyvet megcsókolja, egy pap, vagy az archi-diaconus által a' predikálásra vezettessék. [1]) Avvagy ha volt idő, mellyben a' keresztény vallás puszta szertartások' gyűjteményévé allyasodott, nem kellett e' azt a' reformálttnak követelt vallásban született, a' katholika religióba átment, de ezt is elhagyó Rousseau Jakabnak, a' minden isteni kijelentést megvetők' nagy hősének tudni? És ha tudta, hogyan nyilatkozhatott ő a' katholika vallásról ekképpen: „De mit mondjak neked többet? Magamat neked kinyilatkoztatom: hogy ha katholikusnak születtem volna, maradnék katholikus, tudván, hogy a' ti egyházatok elég üdvös féket vet az emberi ész hibáji ellen, melly sem' feneket, sem' partot nem talál, midőn a' dolgok' őrvényét átlábolni törekszik; és én, ezen ti féketeknek hasznáról, úgy megvagyok győződve, hogy magamnak hasonlót tettem, a' hitnek bizonyos szabályit szabván ki magamnak hátralévő életemre, mellyektől eltávozni, soha magamnak szabadságot nem adandok." [2]) Valljon a' philosoph a' katholika Anyaszentegyházban fenálható hit és erkölcsbeli igazságok' elintézésében csalhatlan itélő-széket nevezhette volna e' üdvös féknek, ha a' sötét századok' fátyola alá beleselkedve, megpillantja, hogy a' fék szétszaggatva, az út vagy is a' hitbeli igazságok 's erény, a' szolga által, vagy is amazok miatt rendeltetett szertartások által elnyomva, letapodva, 's így az egész rend feldúlva van? Valóban azt egy olly philosoph mint Rousseau nem tette volna;

---

[1]) Rátz András Liturgika 74. lap. —

[2]) Oper. posthum. Tom. 6. pag. 119. in Epist. ad M. Vernes. —

ha tehát ő a' dolgok' őrvényét átlábolni, de sem partot, sem feneket nem találó, hanem a' bizonytalanság' habjaival küszködő emberi észnek számára üdvös féket talál a' katholika hitvallásban, ollyant, millyent ő magának is élte' hátralévő napjaira kiszabott: úgy bizonyosan, neki a' katholika vallásban mindent a' maga rendén kellett találni; az az: megkellett abban lenni a' szertartások mellett, mind az eszméleti, mind az erkölcsbeli igazságoknak, különben a' puszta szertartásokért a' Katholikusoknál üdvös féket nem látott volna.

És a' mi különösen az erkölcsi tanítást illeti a' 9-ik és 10-ik században, erről a' már idézett értekező így szól: „Közönséges tanítása volt az egyháznak a' mit Theudulf írt, mondván: Megkell arra tanítani a' népet, melly szükséges a' belső igazság, 's miben áll a' szeretet: hogy a' külső cselekedetekkel megne elégedjék, hanem kiki önnön maga iránt akkép' gyakorolja az irgalmasság' lelki cselekedeteit, miképpen a' testieket felebarátja iránt.“ [1]) Vagyis a' sötét századokban is az volt a' k. Anyaszentegyháznak tanítása: „Jaj annak, mint a' képmutató fariseusnak, ki megdézsmálja a' mentát, és a' kaport, és a' kömént, a' mik pedig nehezebbek a' törvényben, elhagyja, mint az ítéletet, az irgalmasságot, és hitet: ezeket szükség megcselekedni, és amazokat elnem hagyni.“ [2]) A' volt az egyház' tanítása a' középkorban is, mit Urunk sz. Máténál mond: „Nem minden a' ki mondja nekem

1) Egyház. Ért. és Tud. 1822. 4. köt. 104. lap. —
2) Máté 23. —

II. RÁKÓCZI FERENC MAGYAR MISKOLC 37725

uram, uram! mégyen menyeknek országába, hanem a' ki az Atyám' akaratját cselekszi, ki menyekben vagyon." [1]) Hogy voltak ollyanok, kik az eszméleti igazságok közé némelly előítéleteket, hamis állitásokat vegyítettek; hogy sokaknál pártfogást nyert azon hibás vélemény, mellyet Borsod csalatkozva az egész hierarchiáénak gondol: hogy a' czél, a' szándék megszenteli ez eszközöket, akármillyenek legyenek; — ezek csak egyes emberek' eltévelyedései, nem pedig a' hierarchia tanitásai, vagy ha azok, mutassa meg a' tisztelt hatóság, mellyik köz-zsinat hozta ezen végzést? Mert az egész hierarchiára némelly kificzamodott elmék' rajoskodásit mázolni nem szabad, a' hierarchiában nehány tévelygők, vagy gúnyiratok' szerzői, millyen kútfőből talán Borsod m. is merité vádjait, általános elvet, 's tanitást felnemállithatnak; magányos egyének ábrándjai pedig vagy korlátot áttörő szilaj gonoszsági a' keresztény vallás tiszta szentségének úgy nem ártanak, mint az emberiséget gyalázó istentelenek' gaztettei a' polgári törvények' igazságosságának: valamint ezektől a' fegyvert kezében tartó hatalom nem képes az emberi társaságot egésszen kitisztitani: úgy a' földet szárnyaival körül övedző nagy társaságnak minden magányos egyént a' hibáktól megóvni, minden erőködését túlhaladja; az illy tévedések a' hánykódó, de ön gyengeségét elfeledő emberi elmének tökéletlen szüleményei, millyenektől csak a' boldog Utopia csendes térein kéjelegve tanyázó polgárok lehetnek egészen mentesek.

---

1) Máté 7, 21.

Mindig voltak, lesznek is ollyan emberek, kik ítéletet hozni bátorkodnak arról is, mit voltaképpen jólmegnem fontoltak. Ez a' középkorrali bánásmódban nagyon bebizonyosodik, némelly hírlapi tudósaink készek e' korra minden balgaságot reá kenni; — pedig uraim minden idő, tehát ez az annyira lenézett középkor is megtermé maga saját hőseit, ha voltak is neki árnyéklati, de voltak annak fényoldalai is; — ha sűrü köd borítá is az időben a' tudományok' országát, de a' keresztény hitvallás, mint pháros lámpa a' tenger' sikvizein, úgy nyújtá szét Európa' tartományin boldogító fénysugárit; — az evangeliom' erkölcsi fő parancsa: „szeressed felebarátodat" a' zavarok' és forrongások' közepette is élt, élt és működött, mert a' középkor' gyermeke nem csak szóval, hanem cselekedettel is kitüntette azt, hogy szeret. — Wessenberg azt mondja: „az egyháznak minden fegyelmi szabályaiban (tehát szertartásbeli rendelkezéseiben is) fő czélja nem más, hanem a' keresztény szeretettől élesztett hitet, és a' hit által a' megvilágositatott 's erősitetett szeretetet táplálni 's nevelni" [1]) Nem találunk e a' homály' éveiben hit által felvilágosítatott szeretetet a' Damaskusi Jánosokban, Bédákban, Nagy Károlyokban, Alfrédekben, Hinchmárokban, Anselmekben, Bernárdokban, Aquinai Tamásokban és több illy, olly erényes, mint tudományos férfiakban? Nem találunk e e' századokban az ön megtartóztatásnak, józanságnak, alázatosságnak csendes magány életnek, törvények iránti engedelmességnek,

1) Die grosszen Kirchenversaml: des 15, und 16 Jahrhund. 3 Band. 191 seit.

munkásságnak remekpéldányira? Ha voltak ez időben, kik felett ma gúnymosolyban nyilvánítjuk szánakodásunkat, hogy az önmegtagadásban, testsanyargatásban egész a' túlságig kegyetlenkedtek magokiránt, de valljon helyes e' felesleges sopánkodásunk? Nem kell e meggondolnunk, hogy éppen e' tulságos, e' bámulatos volt az, mi e' nyers időkor embereire jótékony hatást eszközleni alkalmas vala? Nem kell e meg gondolnunk; hogy a' mi csendes házi erényeink akkor talán tekintetet sem érdemlettek, és igy másokra nézve foganat nélkül maradtak volna? Ha volt is idő, mikor az emberek átallyában a' kereszténységet a' külső, érzéki dolgokban, a' cultusban helyezék; nem kellene e vissza pillantanunk azon szomorú évek' körülményeire, és ismét meggondolnunk, hogy éppen ez a' cultus, és ennek változatosságai valának azok az eszközök, mellyekben a' nyers tömeg a' religiót felfogá, és felfogni képes lehete? — ugyanazért igen a' maga rendjén találjuk, ha a' templombajárás, és az isteni szolgálatnak egyébb gyakorlati olly fontos tárgyai valának a' morálnak; [1]) de azért mondhatja e valaki, a' nélkül hogy egyoldalúságot, pártérdeket, indúlatoskodást, a' keresztény vallás' szellemének semmi, vagy igen silány ismeretét neárulnáel, hogy azon időkben a' keresztény vallás puszta szertartásokká varázsoltatott? Nem tüntette e ki ez az annyira lealacsonyítatott kor mindeneket szeretettel átölelő szellemét a' keresztény morál' alapjának munkálkodó benső erejét? Ha silány volt is

[1]) Die Christl. Moral. von Dr. Joh. Baptist. v. Hirscher Band. seite 33. etc. — 1838.

a' középkor a' többi századokhoz mérve' a' tudományokra nézve, ámde a' szenvedő emberiségre tekintve örök emlékek állanak abból! — Hol találunk az erénynek magasztosb eszméire, hívebb, nemesebb barátira, mint ezen úgy nevezett sötét századokban? Látunk itt embercsoportokat, kik a' nyert szabadság' áldásitól áthatva, hálakönnyekben úszó szemekkel, kiterjesztett karokkal tekintének az égre, áldást esdeklők jótévőikre, kiknek, minden önzést kizárva, egyedül a' keresztény szeretet lehellte részvetből indúlva, rabságbóli menekedésöket, 's így sorsok' jóra változását köszönték! [1]) — Látunk embereket, kik a' megúnt nyoszolyákban sinlődő betegeket, minden földi jutalom' nyerhetése nélkül, egyedül a' sirontúli boldogság' reménnyétől szilárdítva, gondosan ápolák. [2]) Látunk bajnokokat, kik a' női erény, ártatlan, 's gyengéd szűzesség' védelmeért a' legnyilványosb veszélyeket is megvetve készséggel övedzékfel rettentő vasaikat. — Látunk férfiakat, kik a' keresztény név' otalmáért, az áhitatoskodni vágyó vándorok' és egyébb utazók' biztos járhatásukért utólsó cseppvéröket is örömmel önték. [3]) — Már, hol a' vallás' szelleme illy erőteljes tényekbe öntiki magát, hol a' legnemesebb tetteknek rúgója a' vallásból meritetik, hol a' középkor' gyermeke, embertársa' szabadságát a' váltságdíj' hiányában saját személyének önkényes elzálogositásával is kész megszerezni, és ezt csupán a'

---

[1]) Ordo SS. Trinit. Redemp. captivor. a' 12-dik Század végén. —

[2]) Jerusalem' S. János' vitéz rend: a' 12-ik Század elején, — Teutoni vagy németh Rend 1190-ik eszt. —

[3]) Templom: Vitéz rend. 1118 —

vallás tüzelte szeretetből! [1]) — ugyan lehet e' ott igazságosan ama' minden jó kebleket megrázkódtató váddal előállani, hogy a' keresztény vallás puszta szertartásokká varázsoltatott, mellyekkel a' hierarchia, hivei szemeik elől a' világosságot elfogta? — Valóban, olly vád ez, mellynél igazságtalanabbat az Anyaszentegyház' főnökeire senki kinem gondolhatott volna, mert ha valahol, bizonyára a' szertartások' rendelésében a' legtisztább szándék vezérlette az egyház' kórmányzóit; itt semmi más mint a' híveknek lelkök' idvezsége lebegett szemeik előtt, midőn azokat az érzéki jelek által a' lelkiekröli elmélkedésre, a' hitbeli igazságok' könnyebb felfogására 's megértésére, az áhitatosságra igyekeztek vezetni, ébreszteni; hogy a' szertartások által ezen czélt akarja az Anyaszentegyház elérni, kitetszik a' Tridenti zsinatnak ezen szavaiból: „Minthogy „az emberi természet olly tulajdonságú, hogy az külső „segédeszközök nélkül az isteni dolgoknak elmélkedé„sére nem könnyen emelkedhetik fel, miért a' kegyes „anya, az Egyház némelly szokásokat hozottbe, hogy „tudniillik: a' misében némellyek csendesebben, mások „hangosabban mondassanak; rendelt némelly szertartá„sokat is apostoli tanítás és hagyományból: mint a' „titokteljes áldásokat, gyertyavilágot, tömjén füstö„lést, ruhákat, és más illyeseket, hogy mind e' nagy „áldozatnak méltósága dicsőitessék, mind a' híveknek „elméjök a' kegyességnek, és vallásosságnak ezen hat„hatós jelei által ama' fenséges dolgoknak, mellyek

[1]) Ordo S. Mariae de Mercede Redempt. captivorum 1213. e. —

„ez áldozatban rejlenek, elmélkedésére ébresztesse-„nek.“ [1])

Voltak tehát, és vannak is a' katholika Szent-Egyháznak szertartásai, de nem ollyanok, mik sűrü fátyolaikkal a' hívek szemeik elől a' világosságot takarnák; sőt inkább olly szertartások ezek, mellyek a' müveltség' alsóbb fokozatin álló hívőknek a' szellemi világosságot, mint egy kézzelfogható, 's megtestesült alakban az ő anyagiságokhoz alkalmazva terjesztikelő; olly szertartások, mellyek hitünknek bizonyos történeteit, 's titkait, és az ezekből származó viszonyokat 's kötelességeket juttatják eszükbe leginkább azoknak, kik tanúlatlanok, 's olvasni nem tudnak, úgy hogy valamint a' képekből, szinte azonképen a' szertartásokból is megérthetik, így p. o. a' húsvéti vastag viasz gyertya emlékezteti őket, a' Krisztus feltámadására, az isteni szolgálatnál égő gyertyák, történeti jelentésökön kivül, az eleven hitre, és égő szeretetre, mellyel kell az Istenhez járulni; 's a' t. Olly szertartások ezek, mellyek a' legszebb erkölcsi érzelmeket élesztik, az áhitatosságot ápolják azokban, kik azokat értik, és elnemfogúlt kebellel szemlélik; — avvagy minden benyomás, és siker nélkül hangozhattak e' el a' mély belátású Ágostonnak malasztos szavai, midőn az új kereszteltteket, a' régi szokás szerint a' nyolczadnapig hordozott fehér ruha' letétele' alkalmakor, így szólítá meg: „A' husvéti ünnepély mai napon végződik, „úgy mindazonáltal, hogy midőn e' fehér ruha letéte-

[1]) Concil. Trident. Sess. 22. de Sacrif. Missae Cap. V.

„tik, a' szív' fehérsége, 's ártatlansága mindenkor meg-
„őriztessék - - - titeket szólítlak főképpen, kik a'
„vizből, és Szent Lélekből újolag születvén a' szent
„élet' gyönge csirái, a' mi dicsőségünk' virági, fára-
„dozásink' gyümölcsi, koszorúnk, 's örömünk vagytok.
„Az Apostol szerint (Rom. 13.) az éj elmúlék, a' nap
„virada, vessétek el azért a' sötétségnek fegyverit, 's
„öltözzetek a' világosság' fegyveribe; mint nappal tisz-
teségesen járjatok, - - öltsétek magatokra az Úr Jé-
„zus viseletét 's a' t.“ [1]) — Én megvallom gyenge-
ségemet, hogy valahányszor illy erényre serkentő ár-
tatlan szertartásnál megjelenek, illetődés nélkül nem ma-
radhatok, és soha orczám azért nem tud pirúlni, hogy
a' katholika szentegyházban kezdetétől fogva e' mai na-
pig mindenkor találtattak, és találtatnak számos épületes
szertartások, mert ezeknek rendeletéből, ha a' dolgot
elfogúlatlanúl 's tiszta üvegen által tekintjük, minden-
kor csak dicsőség származhatik a' hivei idvezségöket an-
nyira szomjúhozó kathol. Szentegyházra; mert őt ezel-
nek, a' sokszor igen is fáradságos gyakorlatoknak ren-
delésében nem más, mint isteni Alapitójától öröklött
azon szeretet vezérlette, mellynélfogva mindeneket a'
Krisztusnak megnyerni, mindeneknek minden lenni igye-
kezik, minélfogva a' gyarló emberi természeten, melly
az isteniekre külső segédeszközök nélkül nem köny-
nyen tud felemelkedni, segiteni, 's így őt könnyeb-
ben rendeltetése' czéljához vezetni törekedik. —

---

1) Homil. 86. de diversis: — Hasonló szertartásokról bővebb is-
meretet szerezhetni: Rátz András Liturgikájából, — Rippel
Gergely Ceremoniájából. Budán 1790. — Religio és Nev. első
félév. 1842, 12., 13. szám. 's a' t.

Nem titkolom azonban, hogy a' középkorban olly különös jeleneteket is lehetett látni a' templomokban, mellyek e' helynek szentségéhez nem illenek, mint p. o. a' játékszinek, a' balgák' vagy is ártatlanok' ünnepe, hangászati, vagy szónoklati előadások 's a' t. de itt jó lesz megjegyezni, hogy ezek sem átalánosok nem voltak, sem az Anyaszentegyház' rendeletéből nem keletkeztek, hanem csak némely különczöktől üzött szokások voltak; az illy visszaéléseket, mellyek a' legszentebb intézetekbe is észrevétlenül belopódznak, és a' legüdvösb dolgokat is majdnem olly szükségképpen kisérik, mint testet az árnyék'; már 3-ik Incze pápa 1212ben a' Trieri, 1227. a' Báseli 's több más zsinatok kemény büntetés alatt tiltották; [1]) ezeket tehát bár melly kártékony hatásuak lettek volna, a' hierarchiának tulajdonitani éppen nem lehet. Azonban ha sok üres, kártékony mulatságban elvesztegetni szokott óráinkból nehány pillantatokat ama' századok' áttekintésére forditani nem sajnálunk, mellyekben az emlitett népmulattságok a' szentegyházak' falai között gyakoroltattak, talán kegyesebben fogunk azok felől is itélni, hogy sem miattok az egész hierarchiát a' világosság' elölésétől megróhatnánk; ha meggondoljuk, hogy ezek azon időben történtek, mikor még a' tudományok' és szépmüvészetek' felvirágoztatására nem emeltettek annyi tágos épületek, millyenekkel korunk dicsekedhetik; és igy, ha a' hely' szentségére nézve visszásaknak látszattak is ezen cselekedetek, de az emberiségre nézve jótékonyok valának, a' mennyiben a'

[1]) Wessenberg 2. Band. 487. Seite.

művészet, menedék helyet lelvén a' templomokban, afféle gyakorlatok által, a' végképpeni elhalástól megmentetett; ha meggondoljuk tovább, hogy ez időbeli játékszinek, mellyek némellykor más alkalmas hely' hiánya miatt az egyházakban tartattak, nem egyedűl a nép gyönyörködtetését, hanem a' világ' balgaságinak, tévelygésinek, különösen pedig a' sajtó hiánya miatt a' fentebb sorsúak magok viseletöknek bírálatát is czélozták, mivel hogy az illy alkalommal sem születési, sem egyébb méltósági nagyság nem kiméltetett; [1]) ha meggondoljuk végre, hogy az illy szokások mind azt mutatják, hogy a' középkori embereknek szemeikben olly drága és kedves volt a' vallás, hogy még ünnepelyéknek, 's mulatozásaiknak is vallásos szint szerettek adni, midőn mi a' 19dik századnak' felvilágosodott fiai, semmivel kevesebbet nem gondolunk, mint a' vallással, kivévén akkor, engedelemmel legyen mondva, midőn a' vegyes házasságok kerűlnek szönyegre. — Most már, ha szerénytelenséggel nem bélyegeztetném, bátor volnék kérdezni Borsodmegyét, ha még ezen nem szertartások, hanem csak némely helyeken gyakorlott kinövések 's vallásos szinnel elegyitett népmulatságok, ünnepélyek, miket csak az okból említék, mivel némellykor a' templomokban tartattak, inkább a' világosság' ápolására, mint ennek eloltására, alkalmasbbaknak magyarázhatók, ugyan miképpen ve-

1) Wessenberg die gross. Kirchenvers. 2. Band. 491. Seite. — Talán innét vették a' francia forradalom' hősei a' sansculottiden ünnep' eszméjét, mellyen 24. óra hosszaig mindenféle magas hivatalbeli ellen szabad volt írni. Lásd: Geschichte der franzüs. Revolut. von M. A. Thiers.

temedhetett a' tisztelt megye azon gondolatra, hogy a' hierarchiát, a' puszta szertartásokká általvarázslott vallás' sürű fátyolával világosság elfogójának nevezze? — E' kérdést én csak úgy fejthetem meg, ha azt hiszem, hogy Borsod megye, sem a' katholika vallásnak valódi szellemét, sem annak szertartásai jelentéseit, 's czélzatit nem isméri, 's így a' tévedés, mellyből a' vád származott, neki könnyen megbocsájtható. — Ámde azt mondani, hogy a' hierarchia mesterkézett rajzolatokkal, gondosan őrzötte a' leplet, melly a' világosságot elfogá, ez már vétkes tévedés, és olly állitás, melly ha nem az egész világnak, de bizonyosan Europa' mívelt része tudósainak tanitásaikkal, és így a' tudós világ' közvéleményével szemközt ellenkezik; nem is kivántatnék arra egyébb czáfolat, mint a' kétkedőt minden századok' évkönyveire, a' föld' minden részeiben elterjedt tudományos munkák' olvasására utalni; — de mivel a' gúnyt, és rágalmat terjesztő levél a' hon' minden megyéiben ollyanok előtt is olvastatott, kiknek vagy modjuk nincs, vagy ha ez van, akaratjok nincs a' porlepte régi foliántokat forgatni, nem leend talán czéltalan munka, azt röviden kimutatni: hogy a' hierarchia, nem hogy gondosan, és mesterkézetten őrzötte volna a' világosságot takaró kártékony leplet, sőt ha nem egyedül is, de még is leginkább néki köszönhetjük, hogy a' középkorban a' világiaktól megvettett tudományok' haldokló világosságának halavány, súgári, a' Guttenberg' találmányaig egészen elnem aludtak. — Állitásom' igazolására ismét nem hozomfel az Anyaszentegyház négy első századit, mert igen háládatlan fáradság, és talán még más is volna, ott

sötétséget 's ennek gondos őrzőjét keresni, hol Waterland hires protestans theolog szerint a' kereszténységnek arany idejét találjuk; [1]) de még az ötödik században sem igen panaszolkodhatunk a' világosság' elenyésztéről, mert hol egy Jeremos, egy Ágoston, egy Lirini Vincze, 's Nagy Leo csak fényt árasztó hatalmas hangjaik harsognak korunkbelieknek füleikben, ott nincs mit rettegni a' boldogitó világosság elhalásától. — Ámde azt kinem tudja, hogy ez időbeli világosság is a' hierarchiának köszönheti életét? Mert az akkori emberek általában, minden dicsőségöket az öldöklő fegyverek' gyakorlatiban, 's a' pusztító harcz' mezején szerzett borostyánokban helyezvén, a' tudományok' ápolása, 's az ifjúság tanítása egyedül a' püspökökre, egyházi és szerzetes egyénekre hagyatott. — Hasonló, vagy még gyászosabb sors várt a' tudományokra a' világiak' részéről a' 6-ik 7-ik században is, úgy annyira, hogyha azok a' kolostorok' falai között menedéket nem találnak vala, kétségkivül, ezekben az időkben kalandozó vadnépek' rombolásinak szomorú martalékjai lettek volna. [2]) A' hierarchia azon századokbani zavargások, és veszélyteljes háborgások' közepette is kitűntette mind a' világosság' megtartása iránti gondoskodását, mind a' tudományok' felőli fáradhatlan buzgóságát, midőn a' 7-ik század' végén Constantinápolban tartatott köz-zsinat 5-ik canonjában azt határozá: hogy a' papoknak a' majorokban, és falukban oskoláik legyenek, és ezekben a' hívek' gyermekeit

[1]) Wessenberg. 192. Seit.

[2]) Gmeiner Epit. H. Ec. Nov. Test. Tom. I pag. 400. — 406.

oktassák, semmi egyébb fizetést nem kivánván, hanem csak azt, mit azoknak szülőik szeretetből önként adandanak nekik; — midőn ugyanazon köz-zsinat rendelkezik még azon oskolákról is, mint már nagyobbakról, mellyek a' püspökök felvigyázások alatt az egyházakban, és kolostorokban léteztek. [1]) Avvagy a' tudományok' helyreállitására 's felvirágoztatására olly jótékony intézkedések, mellyek a' 8-dik század hősétől N. Károlytól tétettek, nem Alkuin eboráczi Diákon, és Paulin aquileji Patriarcha tollaikból folytak e? Nem ezeknek 's több egyházi férfiaknak csüggedhetlen fáradozásaik, 's lelkes közre munkálódásaik által fogonatositattak e? [2]) De még a' 9-dik és 10-ik századokban is, midőn már a' tudományok' elhanyagolásából kiterjedt sürü homályban csak vég lobbanásához közelitő lámpa gyanánt pisloga a' boldogitó fény; azon századokban, mellyeket Baronius a' műveletlenség, és jónak terméketlensége miatt vas, a' kiáradott gonoszság miatt ón, a' tudósok' szüke miatt sötét századoknak nevez, azon századokban, mondom, nem találunk e' a' hierarchia' tagjai között, hajnal csillagként ragyogó, 's meggyujtott fáklya gyanánt fényt árasztó férfiakat? — Ha többeket nem emlitek is: Rabanus Maurus, Hinchmár érsekek, 's Gerbert franczhoni szerzetes, később 2-dik Sylvester pápa, koruknak olly embereik voltak, kik örök emléket vivtak-ki magoknak a' komolyabb tudományok' nehéz pályáján. — A' 11-ik század, az ifjúság' tanitásában legnagyobb

1) Bingham. Volum. III. pag. 273. 273.
2) Gmeiner Epit. H. E. Tom. 2. pag. 21. 22.

szorgalmat tanúsít a' Sz. Benedek' nevét viselő tudós szerzetről; ezekről így ir Spittler: „Sőt azok is, kik „főképpen a' tudományokra szánva voltak, nem nyer„hettek időt üres képzelődésre, mert az ő tanúlások „részint kézi munka volt; irogatták ők t. i. a' régi „könyveket, 's így jutottak nem csak a' legderekabb „munkákhoz, hanem legfontosabb ismeretekhez is, mel„lyek számunkra is csak ezen egy úton tartathattak „fen, különben a' vadnépek' szűntelen vándorlása, és „a' századokig tartó háboruskodások miatt elveszendők. [1]) — S. Anselm, és Lanfrank kantuari, Odo kameráczi püspökök pedig, mint a' fensőbbi tudományokbani ritka jelenetek diszlettek. Ugyan ezen században terjedt el honunkban is a' keresztény vallás, és ezzel együtt a' tudományok' világossága is Szent István' első királyunk' fáradhatlan munkálkodása, és ritka bőkezűsége által; kik voltak honunkban ez időtől óta, a' Guttenberg találmányaig a' tudományok' ápolói, 's világosság' terjesztői nevenként elősorolni hosszas, és felesleges volna itt, minthogy azokat részint történetes könyveinkből, részint korunk' különféle folyó iratiból elégbőven meríthetjük; [2]) Gellértnek még is, a' csanádi püspöknek, korabelieknek tanításokbani eléggé nem magasztalható buzgóságát hallgatásban nem hagyhatom, kiről az ő véle egykorú életírója, így szól: „Bizonyos napon, harmincz újmegtért férfiak jö„vének a' püspökhöz, kérvén őtet, hogy venné által

1) Tudom. Gyűjt. 1834. — 8-ik köt. 33. lap.

2) Fasciculi Ecclesiastico — Literarii. Tom. 2. Fascicul. 3. Pestini 1841.

„gyermekeiket, és oktatná a' tudományokban, kiket „kegyesen fogadván Valther gondviselése alá bizott, „adván nekik arra egy alkalmatos házat, hogy őket „grammatikai tudományokban, és hangászatban tanítá„ná, kik rövid idő alatt nem csekély előmenetelt tet„tek, mit látván a' nemesek, és nagyok, gyermekei„ket a' nevezett Valthernak tanítani általadták — — — „Gellért pedig igen nagy szorgalommal viselé gondját „a' szegényeknek, oskolás gyermekeknek, barátoknak, „és idegeneknek; a' kinek intézkedésére vezetteténe a' kisdedek oskolába; mellyekben olly szorgalommal „tanítattak, hogy éjjet is nappá tettek.“ [1]) A' 12-ik „században már nagy élénkség, és hihetlen buzgóság „mutatkozott a' diák szertartású Anyaszentegyházban, a' tudományok iránt, mire leginkább a' romai pápák, és fejedelmek serkentései, és bőkezűségi szolgáltattak alkalmat, ekkor már egyébb nyilvános tanodákon kivül a' párisi frankhonban, és a' bolognai a' pápai birodalomban, igen elhíresedett egyetemek voltak; harmadik Sándor pápa pedig, hogy még nagyobb mozgásba hozza a' tudományokat, 1139 évben rendelé, hogy minden kolostorok, és székes egyházak' oskolákat állíttsanak, vagyha azok romjaikban sinylenének, újra felépitessenek, [2]) — Mennyire terjedett a' 13-ik és 14-ik századokban a' tudományok' boldogító fénye, bizonyítják azon jeles egyházi férfiak, kik valamint mély belátással irt munkáikkal, erőteljes szavaikkal minden-

1) Conspectus Reipubl. Liter. in Hung. a' Paulo Wallaszky pag. 73, 74, Budae 1808. és Dr. Fesler 's Geschicht. der Ungarn : —

2) Gmeiner H. E. Tom. 2. pag. 113. 114.

felé csak áldás dús világosságot terjesztettek, ugy a' messze elharapódzott visszaéléseknek, vétkes kicsapongásoknak hatályos tekéntetökkel, ékes felszólalásukkal, csípős feddődéseikkel gátot vetni törekedtek, ezeknek seregéből kiemelendők: Nagy Albert, Hales Sándor, Aquinai S. Tamás, Bonaventura, Ailly Kardinál, Gerson János Mindkettő Párisi Cancellár, Zarabella Ferencz Cardinál és mások. — Sőt alsó Német országban egyesület alakúlt a' valódi tudományok', és erkölcsiség' helyreállitását minden szorgalommal eszközlendő; ennek legelső tagjai: Groot Gellérd, Radevin Florent, Kempis Tamás, Zütphen Gellérd a' régi szent Atyák' munkáin kivül a' Szent irást is anyanyelvre fordítgaták, 's ennek olvasását a' híveknek különösen ajánlák; [1]) az e' századokban állittatott egyetemek, mint a' Paduai (1222) Nápolyi (1224) Toulousi (1228) Salamancai (1240) Montpellieri (1289) Lisaboni (1290) [2]) mind annyi jelei a' tudományokbani nagy haladásnak. Sietteté még kiváltképpen az isteni tudományoknak felvirágzásukat Sorbona Robert párisi kanonoknak 1256 esztendőben kitűntetett bőkezűsége, mellynek nagyságát csak onnét is mérhetni, hogy a' párisi egyetemnek azon osztálya mellyben az isteni tudományok tanittattak, 1789-ik évig, mint a' francia forradalom elejeig az adományzónak nevéről Sorbonának neveztetett. [3]) Hogy pedig a' Szent irás' magyarázata is tökéletesebb legyen, 's az eredeti kútforrásokból meríttessék a' Wiennai köz Zsinat 5-ik Kelemen pápa elnöklete alatt 1311-ik év-

1) Wessenberg. 213. seit. 103 's a' t.
2) Kritische Beleucht. v. Dr. Hefele n. 23. —
3) Gmein. Tom. pag. 119. —

ben, parancsolá: hogy a' fő oskolákban a' zsidó, arabs, és chaldeai keleti nyelveknek nyilvános tanitóik legyenek. — Ezen rendelet' következtében dicső emlékű Királyunk Nagy Lajos Pécsett academiát állítván, midőn az akkori szokás szerint 5-ik Urbán pápához engedelemért folyamodott, a' pápa minden kivánságát örömmel teljesité, és az engedményező levélben a' többek között így szól: „Forrón kivánjuk, hogy maga az ország, a' tudományok' ajándékával nevekedjék, 's azoknak bővségében legyen termékeny, neveljen férfiakat, kik érett tanácscsal jelesek, erényekkel ékesek, 's különféle igazságokban tanulttak legyenek, szolgáljanak neki a' tudományok forrásúl, mellyből valamennyien csak tanulni akarnak, mindnyájan meríthessenek." [1]) Már csak ezen rövid jegyzékből, helyesebben vázlatból is: úgy vélem az értelmes, pártatlan olvasó könnyen megítélheti, ha valljon a' hierarchiát, vagy is a' romai pápa' főnöksége alatt püspökökből, áldozó papokból, és diaconusokból szerkezett társulatot, mellynek számos tagjai minden századok' lefolyása alatt, valamint a' Guttenberg találmányja előtt, azonképpen annakutánna is nem csak magok tanúltak, de másokat is tanitottak, kik nem csak az egyházi, hanem a' tudományoknak egyébb ágairól is, ember társaiknak jeles ismeretekkel gazdag, és hasznos könyveket nyujtottak, [2]) melly társulatnak főnöki, egyetemeket kissebb, nagyobb oskolákat alapitottak, tudósokat különféle kedvezményekkel, jutalmakkal serkentettek, kór-

[1]) Wallaszky pag. 83 — 86.

[2]) Gmein. H. E. T. 2. pag. 27, 28, 121, 's a' t. — Tud. Gyüjt. 1831. 3. köt. 34. 35. lap.

mányaik alatt álló papokat a' nép' oktatására szorgalmaztak, mondom, egy illy társulatot, lehet e' igazságosan azon váddal terhelni, hogy az a' világosságot elfogó leplet gondosan őrzötte volna? Lehet e azt hinni, mi az egész emberiséget a' porig lealacsonyítja, hogy a' Guttenberg találmányaig semmi világosság nem lett volna? — Nem azt kell e inkább, ha őszinték és igazságosak akarunk lenni, következtetnünk: hogy a' sajtó feltalálása előtt is, ha éppen nem olly csillámló, és vakító mint jelenkorunké, de még is volt Europa' szinén világosság, nem azt kell e következtetnünk, hogy azt a' fen maradt világosságot is, mellynek fénnyénél Guttenberg meglelé művét, a' hierarchia erőködésének, 's csüggedhetlen fáradozásinak kell tulajdonítanunk? Ezt a' következtetést igazolják Fleunynek eme' szavai: „A' tudományok a' romai biro„dalommal egészen ugyan elnem vesztek, mert azokat „a' hajótörésből a' vallás kiragadta, de ezekkel egye„dül az egyházi férfiak, darabos, és tökéletlen renddel „foglalatoskodtak.“ [1]) Ezt a' következtetést látszatik igazolni Baumgarten Crusius jenai protestans tanító, midőn a' középkor' három iróiról: Hales, Aquinai Tamás, és Bonaventuráról így szól: „az ő lelkök csudálatosan kimívelt, és hatalmas volt, és az ő tudományok, 's irományaik, még a' a' jelenre is minden nemű anyagot, 's ösztönt foglalnak magokban“ [2]) — midőn Hasa szinte jenai tanító és jeles történet iró aquinai Tamás Summa czimü munkájáról ugy nyilatko-

1) Dissertat. 3. in H. E.

2) Compend. der Dogmengeschich. s. 202.

zik, hogy az a' keresztény tudománynak legfőbb kifejlése, mellyben maga Krisztus is örvendezik. [1]) Ezt a' következtetést igazolja Leyser tudós férfiú a' középkorról így emlékezvén: „Erősen megfog mindazonáltal állani, hogy a' kellem, mellytől a' középkor nem éppen üres, 's a' bölcseség, melly abban bágyadt sugárokkal mutatkozik, Rómából eredett 's onnét tartatott fenn.“ [2]) Ezt a' következtetést igazolja végre, hogy egyebekről hallgassak, köz szeretetben 's tiszteletben elhunyt Kölcseynk, midőn az „élet és litteratura czimü irat 2-ik kötetében ezeket mondja:“ A' világosodás, melly név a' tudományok' helyreállításával egyre megyenki, azon földön tüntföl, mellyben a' katholicismus' tronusa állott — Italiában. — Minden isméri csak említenem kell, azon olasz poëtákat 's művészeket, kik a' pápáknál 's a' ferrarai 's florenczi udvaroknál ótalmat, segédet, 's hospitalitást találtak; és a' kik előbb adtak a' népnek ismeretes nyelven készült munkákat, mint a' német reformátorok; és minő munkákat! Dante és Petrarcha, Ariost és Tasso egy olly hajnalnak vezetői voltak, melly nem sötétséget hagyott nappalán reményleni. Mit nem tett a' diák és görög litteraturaért Petrarcha és mások? Mit nem tett magaa 10-ik Leo? Olasz ország sokáig egész Europának oskolája volt, 's azon nagyokat, kik ezen oskolából kerültek, csak azért nem mondomelő, mert mindenekelőtt ismeretesek. Villers a' reformatiót az újonnan született világosodás leányának nevezte. Honnan tehát a' világosodás? A' ca-

[1]) Kritische Beleucht. der 7. H. v. Wessenbergschen Schrift: über Vie grosz: v. v. Dr. F. C. Hefele sei 24. 25.

[2]) Moryenblätter: 1808. Nro. 144.

tholicismus' kebeléből. Honnan a' reformatio? A' catholicismus' felvilágosodásából. [3]) — Melly különbség Borsod, és ezen tudós protestans férfiak, nyilatkozásaik között!

Megengedem én azt, hogy Guttenberg' találmánya, a' termékeny elmék' szüleményeinek gyorsabb közölhetése, mind a' könyvek' árának tetemes leszállítása miatt, [2]) a' leghathatósabb eszköz, 's a' legalkamatosabb ut a' világosság' terjesztésére, ugy hogy igen illenek a' feltalálóra Cellariusnak éme szavai: „Ő (Guttenberg) több hasznot hajtott elméjével a' közönségnek, mint Kolumbus vagy Americus az uj világ' keresésével." — Azonban, ha a' hierarchiának elve, 's természete lett volna valaha, a' sötétség' sűrü fátyolát gondosan örzeni, bizony Guttenberg ur, a' földet körülövedező erős kezekkel tartott leplet olly kevéssé lett volna képes fellebbenteni, mint nem vala, az alkorán híveinek mind e' mai napig a' világosságot takaró fátyolt szemeikről lerántani, állhatott volna az eléggé nem becsülhető műv, de sikere vagy semmi, vagy igen silány leendett, ha a' hierarchia tagjai, a' polgári hatalmasokkal kezetfogva, majd tudós munkáikkal, majd kedvezményeikkel, 's gazdag adományaikkal az új találmánynak gyakorlatba hozatalára segédkezeket nem nyújtottak volna; minek igazolására, az emlitetten kivül, na-

[1]) Relig. és Nev. 1-ő félév 18-ik szám 1842.

[2]) Faust a' Guttenberg társa, a' legelső kinyomott deák sz. Irást. Párisban 120. frton adta el, holott az előtt egy irott Bibliaért 800, sőt 1000 forintot is kellett fizetni. — Gmein. H. E. T. 2. p. 126.

gyobb világosság' 's például szolgálhat a' felszámithatlan hasznú vasutakon czikázó gőzkocsik' találmánya, melly az e' találmány' kellő használatára megért 's elkészült nemzeteknél már régen millio és millio forintok' jövedelmi kútforrása, midőn nálunk még most is, a' már arasztnyi, vasutat kivéve, csak a' jámbor ohajtások' tárgya. — Ha bár nem kétségbe hozhatlan bizonyossággal is, de való színüen talán mondhatnók, hogy még a' legelsö kezek is, mellyek az uj gép' kerekeinek mozgatására kinyúltak, alig ha egyházi egyéneké nem voltak? Ide mutatnak 5-ik Miklós pápának a' tudósok iránti nagy hajlandósága, kedvezményei, ide mutatnak az új sajtó alól a' Biblia diákul, — 1457. psalmorum Codex, — 1459 Rationale divinorum officiorum Guilielmi Durandi, — 1460 Catholicon Joannis Bladi de Janua 's a' t. 1) Ezek ismét azt bizonyitják, hogy a' hierarchia a' világosság' terjesztésében mindenkor legmunkásabb részt vett.

Megvallom azonban őszintén, és vérző szivem' fájdalmával vallom meg, hogy voltak idők, bár soha ne lettek volna, mikoron nem csak a' világiak, hanem a' hierarchiának számos tagjai is a' szégyenitő tudatlanságnak nyomorú igája alatt nyögtenek; voltak idők, mikoron némellyek nem ismervén a' hivatalnak, mellybe lépendők volnának, 's ekképpen még sem is fontolhatván terheit, egyedül a' könnyen élhetés' vágyától, vagy a' csillámló külfénytől inditatva, készületlen, 's a' kivánt tulajdonok nélkül avattaták magokat

1) Gmeiner H. E. N. Fest. Tom. 2. pag. 126, 127.

a' papi rendbe; — Volíak egyházi emberek, kik megfeledkezvén hivatásuk' szentségéről, az egyházi rendet szennyező, önlelköket veszélyeztető kihágásokra vetemedtek, kik a' földnek füstként eltünő örömeitől elkábítva, ezekhez kelletinél jobban ragaszkodva, műveletlen világi barátjaiknak szilaj társaságukban elparlagosodva, nemesebb részök' kimívelését annyira elhanyagolák, hogy tudatlanságuk miatt, hivatalbeli foglalatosságaik' helyes végzésére is majdnem elégtelenek lennének. [1]) — De ezek, 's több más illyenek nem a' hierarchia' elvejből kifolyt eredmények, hanem mint már említett boldogúlt honfink mondá: „azon századokbeli tudatlanság külső dolgok' összejöttétől okoztatott, és nem a' katholicismusnak következése volt. — E' szerint lehetetlen, hogy a' sötétség a' katholicismussal természetesen, és szükségképpen köttetett volna össze. Valamint a' Catholicismusban vette vissza Schweicz a' szabadságot, úgy visszavehette Europa a' culturát, 's Német ország szintúgy lehetett volna a' világosságnak 's philosophiának forrása." [2]) Tehát nem a' hierarchia a' földet körül övedző szárnyaival, nem a' kigunyolt vallás szertartásaival, hanem mint a' higgadt vérü 's helyes felfogású Kölcsey mondá: a' külső dolgok' összejötte okozta a' homályt. Ki e' hőn szeretett hazának ama' gyászos év soraira visszapillant, midőn főembereink is alig valának képesek nevöket kiírni, és keble elnehezülésével reágondol, hogy ez éppen ollykor vala, midőn a' bétódult könyörületlen ellen-

[1]) Nicol. Clemengis de Ecclesiae statu.
[2]) Relig. és Nevel. 18 szám 1842.

ség' dúló fegyverei, csak hamvait, 's dülöngő füstös falait hagyák a' tudományok' művelésére szentelt csinos épületeknek; midőn a' honfiaknak egyenetlenségök Hunnia szívét ketté hasítá, és a' magyar magyar ellen, rokon rokon ellen köszörűlé öldöklő pallosát; midőn a' haza szeretet' palástjába burkolt nagyra vágyás' kielégítése sok ezer hazafi drága vérén vásároltatott; az érteni fogja mik azok a' külső dolgok, mellyek a' durva tudatlanságot okozzák, az érteni fogja, hogy ama' vadnépek' kalózlásinak, mint az Osztro és Visigothok, Herulok, Vandalok, Szerecsenek, de kiváltképpen a' Normannok, kik az ötödik századtól fogva sok ideig Európának majd eggyik, majd másik részét tűzzel vassal pusztiták, kik az Isten imádására szentelt templomokat borzasztó dühösséggel lerombolák, a' virágzásnak indult városokat szét dúlák, a' megbecsűlhetlen értékű könyvtárokat összehamvasztak, a' tudós és művelt férfiakat megvetették, a' tudományokat, mint az elpuhúlás' romlottság' és szemtelen vétkek' kútforrásit tekintették, [1]) az mondom érteni fogja: hogy az illy népek' dúlásinak más következménye nem lehetett, mint a' mi volt a' sötétségnek' századiban, az az: a' tudományoknak, és művészetnek száműzése, az erkölcsök' romlása, az érzelmek' elvadúlása; ugyanis: illy vad, 's minden műveltséget megvető, csak hadakat 's vadászatot kedvelő néptől leigáztatván a' míveltebb és szelídebb érzésű keresztények, mi természetesb, mint a' becsevesztett tudományokkal felhagyni, lassankint durva hódítójokhoz simúlni, szilaj mulatozásaikhoz hozzá

2) Gmeinernál Ducreux.

szokni, 's így észrevétlenül elaljasodni? Mint ezt már Fleury is észre vette, midőn az említett népfajokról így ir: „Ezek a' népek' eldődeiknek szokások szerint a' vadászatot, és harczokat kedvelvén, a' tudományokat, és művészetet megvetették. Innét csak hamar a' durva népektől meghódított Romaiakhoz is becsúszott a' tudatlanság' vétke. Mert az uralkodó nemzet' szokásit az alattvalók könnyen beszívják, és ha dicséretek 's jutalmak nincsenek, a' musák lankadnak.“ [1]) Voltak a' középkori szánandó elaljasodásnak még egyébb okai is, mint az uralkodóknak gyakor visszálkodásaik, mint azon messzeterjedt balvélemény, miszerint hitték, hogy a' világ' enyésztének ideje közelget, 's így minden tudományokat, művészeteket szükségteleneknek tartván ezeket megszerezni nem igyekeztek; [2]) de ezeknek bővebb kifejtésével tovább mulatni azért nem vélem szükségesnek, mivel már csak az eddig mondottakból is kiviláglik, kogy a' hierarchia nem hogy gondosan őrzötte volna a' világosságot elfogó leplet, mint Palóczy L. ur hibásan véli, sőt valamint az általános politikai zavarokban, folytonos háborúk' pusztító viharában, az erkölcsi romlottság' közepette egyedűl ő volt az, ki a' lélek' legdrágább kincsét a' világosságot sok erőlködései által a' végső enyészettől megmentette, ugy nem különben ő volt az, ki annak terjesztésében, a' tudományok' visszavezetésében a' világiakra át hozatásában már a' Guttenberg találmánya előtt is legnagyobb munkásságát tűntette ki. Innét, igen illenek a' hierarchiára [3]) Borsod megyének talán akaratja ellen, de bizonyo-

1) Dissert. 3. in H. E.

2) Gmeiner. Epit. H. E. Nov. Test. Tom. 2. pag. 26.

san gunyértelemben kiejtett ezen szavai: hogy az (a' hierarchia; „a' sötétségben tapogatódzóknak vezetőül szol„gált". Ugyvan, vezetőül szolgált ő, de nem a' sötétség' országába vakon rohanók' 's annak koromfekete szolgáival a' zavarban halászni szeretők' vezetője volt ő, hanem vezetője volt azoknak, kik az ő kezében világító szövétnek éltető súgárit, a' sűrű köd' kétes homályából megpillantván, a' tisztára vergődni kivánkoztak, vezetője volt az igaz világosságot szomjúhozók' seregének; midőn oskoláit feltárá, midőn mindenkit, habár kevés sikerrel is, a' fegyvertzörgető polgároktól elriasztott tudományok' kedvelésére 's tanúlására, minden lehetséges módon serkentett. — Azért én Borsod megyének a' hierarchia ellen kiöntött keserűsége felett elégge álmélkodni nem győznék, ha csak sokszor említett lelkelének utóján, az elébbieknél semmivel kiméetetesebb, semmivel igazságosabb ezen szavaira nem találnék:

„Sőt a' közelebbi kedvetlen történetek egyenesen oda mutatnak, — miként hazánk' fő papjai nem fe„lejthetvén a' hierarchiának ama' kedvencz elvét, és „czélját, mi szerint ön maga szabályokat osztogat — „másoktól korlátozó semmi szabályokat elnem fogad — „elővett eszközeit — a' czél által megszenteltnek tart„va, — 's így abban semmit sem válogatva, magát „minden világi felsőségek feletti állásban tartani tö„rekszik, dúzs gazdagságában bizakodva, hivei felett „gyakorlani szokott befolyását most említett czélja' elér„hetésére használván az ország lakosi között az utóbbi „50. évek alatt már meg gyökeredzett egyet értés' fel„bontásával, az egyenetlenség', bizalmatlanság', 's eb-

„ből eredett visszavonás, buján nevekedő magvait el-
szórván, a' családi leggyengédebb viszonyok' felhábo-
„ritásával, az ország' csendes békéjét felzavarták."

Ki a' borsodi levélből meritett ezen hosszúcska i-
dézetet figyelemmel áttekinti, hajlandó vagyok hinni,
hogy kevés fő törés után csak hamar megpillantja, a'
kedélyeket azon ingerültségre lobbantó veres zsinórt;
mellyből mint a' fenekéből felkavarodó haragos vezúv'
tágas öbléből a' tűzfolyam, úgy ömlék a' hierarchia
ellen magasra tornyosult keserű vádak' rohanó zápora.
És hogy a' sok unalmas előzményeket kikerűljük, szól-
junk egyenesen a' dologhoz: „A' hierarchia, mondja
Borsod megye, szabályokat osztogat, másoktól korlá-
tozó semmi szabályokat elnem fogad." — Ha egy kis
toldást, melly a' status és egyház hatalom' elkülönö-
zésében állott volna, nem sajnála Borsod megye idé-
zett szavaihoz ragasztani, aligha igazat nem mondott
volna, — de úgy látszik, ő azt feledé, hogy az egy-
házi hatalom mind eredetére, mind czéljára, mind pe-
dig eszközeire nézve egészen különös, és független a'
status hatalomtól, feledé, hogy ezen két ön állásu ha-
talom, ha mindenik saját körében marad, a' legszebb
összhangzásban állhat egymás mellett, 's egyik a' má-
siknak czélja' elérésében kölcsönös segedelmére lehet,
és valósággal van is; — mint ezt Montesquieu a'
nagy politikus maga e' szavakkal vallja: „Csudálatos
dolog! hogy a' keresztény religio, mellynek tárgya és
czélja csak a' sírontuli élet' boldogsága látszatik len-
ni, e' jelen életben is megszerzi szerencsénket." [1] —

[1] l' Esprit des lois liv. 24. chapit. 3.

Ugy van a' status hatalom akár családi viszonyból, akár hódításból származott, közvetlen mindenkor emberi eredetü, de közvetve Istentől veszi eredetét. — Az egyház hatalom pedig közvetlen isteni eredetű, mert ez nem emberektől, hanem egyenesen Jézus Krisztustól, ki valóságos Isten és ember, veszi eredetét. — A' status hatalom' czélja: a' törvényes igazság' kiszolgáltatása, a' rend, a' kül és bel bátorság fentartása által az eggyes polgárok' szabadságát, személyi 's vagyoni jogát biztositni, 's az egész polgári társaság' földi, külső jólétét, 's bátorságát föntartani, 's előmozditani. — Mi az Anyaszentegyház' vagy egyház' hatalmának czélját illeti; éppen az, mi a' Krisztus eljövetelének czélja, t. i. a' vétkes embereket a' bűn igája alól kiszabadítani, az idvezítő igazság' ismérete, a' vallásosság 's erényes élet által őket Istennek egyesiteni, az örök életre, üdvözségre vezetni. — — A' statushatalom' eszközei, czéljához képest külsők, földiek, és kényszerítők. — Az egyház' hatalom' czélja lelki, menyei lévén, az eszközök is lelkiek: t. i. az idvezítő igazságok' tanítása, feddés 's a' t. [1]) — Jézus megalapitván Anyaszentegyházát, az ebben létező társaság' kórmányzásával az apostolokat hatalmazá meg a' hit tgazságainak tanításán, szentségek' kiszolgáltatásán kivül adott nekik hatalmat czélszerű rendeleteket, intézeteket, 's törvényeket szabni; a' tanitásokat 's erkölcsöket megbirálni, a' végzéseket foganatositani, [2]) Az anyaszentegyház ezen nyert hatalmát gyako-

1) Rel. és Nev. 10. szám I-sö félév. 1842.
2) Máté 18, 17. 18. — 16, 19. 's a' t.

rolni, 's ez által czélját, Alapitója akaratja szerint a' római pápának, mint az egység' közép pontjának 's Péter apostol' törvényes utódjának elnöksége alatt akarja elérni. — Ha Borsod megye igy szóllott volna: a' hierarchia azokban, mik az ő czéljának elérésére tartoznak, vagyis: mik az ő híveinek lelki 's örök boldogságát tárgyazták, isteni Alapitójától öröklött hatalmánál fogva szabályokat osztogat, és ezekben másoktól korlátozó semmi szabályokat elnem fogad, ugy vele tökéletesen egyet értenénk, — mert az egyház, vagy mint Borsod m. szereti mondani a' hierarchia hatalma az érintettekben önállású 's független levén, a' lelkiekben minden keresztény katholikus, bár melly fenséges méltóságu és tekintetü légyen is, tartozik annak engedelmeskedni, mint ezt Idvezitőnk világosan hirdeti: Ha ki az Anyaszentegyházat nem hallgatja, legyen néked mint a' pogány, és publikánus. [1]) És ismét: „A' ki titeket hallgat, engem hallgat: és a' ki titeket megútál, engem útál meg, A' ki pedig engem útál, azt útálja, ki engem küldött. [2]) Ezen lelki hatalom az, mellyről Arany száju S. János papjaihoz igy beszél:" Ha a' vezér, ha maga a' polgár-mester, ha koronával ékesitetett jő is méltatlanul, tiltsdel, tartóztasdmeg, nagyobb a' te hatalmad mint az övé." [3]) — Azért valahányszor olly hivatlan birák lépnek elő, kik őtet törvényes hatalmának gyakorlatában gátolni akarják, az apostolokkal mindenkor ezt feleli nekik." Magatok ítél-

1) Efez. 4. 4, — 6. — 1. kor. 12, 13. — Máté 16, 15 — 19. Ján. 21, 15 — 17, 's a' t.
2) Máté 18, 17.) —
3) Luk. 10, 16. —

jétek meg, ha méltó e az Istennek szine előtt titeket inkább hallgatni hogysem mint az Istent. [1]) „Az Istennek inkább kell engedelmeskedni, hogy sem az embereknek.) Azt mondja nekik, mit S. Péter utódja Gelasius pápa mondott Anastasius Császárnak, így irván neki:“ Fölséges Császár! két hatalom van, metly a' világot kormányozza, a' püspöki szent hatalom, és a' fejedelmi hatalom. A' püspökök hatalma annyival terhesebb, mivel az Isten' itélő széke előtt még a' Fejedelmekről is fognak számadozni. — Tudod legkegyelmesebb Fiam! hogy noha fölséged téged az emberek felé emel, még is mint keresztény a' lelki dolgokban a' püspöki hatalomnak hódolsz, üdvözség dolgában tőlök kérsz tanácsot; a' szentségek' vételében 's az azokrai készületben alattvalójok vagy inkább, mint? előjárójok.“ [3]) Azt feleli mit az Apostolok utódinak egyike S. Ambrus felelt Valentinián Császáarnak: „Mikor hallottad oh legkegyelmesebb Császár! hogy a' hit dolgában a' püspökökről itéletet hoztak volna? A' hízelgés már annyira visz e bennünket, hogy a' papi jogról megfeledkezzünk, 's a' mit Isten nekünk ajándékozott, azt másra bizhatónak véljük? Ha világinak kell a' püspököt vallásra tanitani, mi következendik? Tehát a' világi vitázzon 's határozzon a' vallás' igazságairól 's a' püspök ő reá hallgasson? A' püspök laicustól tanúljon? Valóban akár a' régi idők' történeteit vizsgáljuk, megkell vallanunk, hogy hit dolgában a' püspökök szoktak a' keresztény Fejedelmekről, nem pedig

[1]) Homil. 72. —
[2]) Apost. Csel. 4, 19. —
[3]) Ugyanott. 5, 29. —

a' Fejedelmek a' püspökről itéletet hozni. [1]) Hogy a' tisztes hajdan' ezen, és több illy fiainak tántorithatlan lelkök' hevitik utódaiknak a' mostani kor' püspökeinek híveik' örök boldogságukért dobogó keblöket, egyebeket nem említve, a' kölni és poseni Fő pásztorok' példáik nyilván hirdetik. — Igen, az anyagi világban, a' testek' országában dúlhat az időnek pusztító vas keze, lerombolhatja a' milliók' izzadságival épitetett 's századokkal daczoló várakat, koronákat adhat és vehet, erdőket, mezőket szárithat, folyókat, tavakat apaszthat, itt az ő hatalmának minden enged; ámde nem így a' szellemek' országában, itt az ő mindenható ereje megtörik, az évek' hosszú során által csak tökéletesedik a' lélek, de elnem múlik, róla ártalom nélkül pattannak vissza az enyészet' mérges nyilai, a' testek elrothadnak, és ő áll, erőteljes és vidor marad végetlen időkig; Rómának hatalmas császári, kiknek egy intésökre a' félvilág meghajlott, már nincsenek, azoknak, kik a' Krisztus' országának híveit hallatlan kegyetlenséggel kiirtani törekedtek, ¦már neveik sem ismeretesek; — de az evangeliom' igazságin alapitatott szellemi ország áll, Péternek, 's az apostoloknak utódi élnek és él bennök az a' rendíthetlen erős lélek is, ki egykor az üldöztetett hívek' atyjait annyi sok ezer rémítő veszélyek' kitűrésében szilárditá, él, és isteni alapitójától nyert hatalmát híveinek az örök boldogságra vezérlésében, dicső eldődeinek nyomdoki után függetlenül gyakorolja. Azért szórja bár Borsodnak máso-

[1]) Epistol. 21, n 2 et 4.

dik alispánja áladatokon épült [1]) 's gúnyokkal áradozó beszédjében a' clerus ellen ismételt fenyegetődzé-

1) A' nevezett tisztelt úr 1841-ik év, Februar 17-én tartatott közgyűlésben ezt mondá: „a' vegyes házasságokra való áldás megtagadása is egyenesen az ő (Jesniták) fabrikájokból került." Ez egy ország gyűlési követ szájából valóban váratlan tudatlanság, — a' Jesuiták Krísztus' szül. után 1540-ik évbeu állottakfel, — a' vegyes házasságokroli tanítás pedig S. Pál apostol idejéből veszi kezdetét, és így csak 1436 évvel öregebb mint a' Jesuiták' rendje; mert az emlitett apostolnak a' korinth. írtt. 1. Lev. 7. R. 39. v. ezen szavait: „az asszony — — hogyha meghal a' férje megszabadult: menjen férjhez, a' kihez akar: csak hogy az urban." — Tertullián a' 2-ik században, Cyprián a' 3-dikban S. Ambrus, Ágoston mind úgy magyarázták, hogy itt az apostol a' kereszténveknek tiltja a' házasságot a' pogányokkal, zsidókkal, és eretnekekkel. — Igy magyarázza az emlitett szavakat a' 4-ik század: a' Laodicenumi zsinat 31-ik Cán. — Az Elviri pedig 16-ik cánonjában, mind azon szülőket, kik leányaikat pogányoknak, zsidóknak, eretnekeknek adják feleségül, öt esztendőre zárja ki a' hívek egyesüléséből, — ez még az áldás megtagadásánál valamivel talán több. — A' polgári hatóság nem csak hogy helyben hagyta, és megerősitette az egyháznak ezen fegyelmét, sőt még keményebb büntetéseket szabott az illy házasságokra, mint maga az egyház, névszerint Theodosius császár halálos büntetés alatt tiltja az illy házasságokat. Lásd Josephi Bingham angli: Origines sive antiquitates Ecclesiasticae volum. 9. pag. 282 — 288. —

Nem kevésbé váratlan egy alispány szájából, a' reformatiót előidéző okok között a' legelsőnek ezt tenni: „oda jutott már a' dolog, hogy a' lovára felülni szándékozó Pál pápának kengyelét, a' római császár tartotta, ő pedig ennek fejéről, lábaival rugta le császári koronáját." — Ugyan különös helyzetben kellett annak a' császárnak a' lovagló pápa előtt állani, hogy mind a' két lábaival rúghatta le a' koronát; de azon kivül, hogy a' császári korona nem mindennapi föveg a' fejedelmeknél, kérdem regélő urat, mellyik császárnak, mert sok római császár volt, és mellyik Pál rugtale császári koronáját? Mert Pál ne-

seit, hirdesse bár a' vészt ütendő harangnak siralmas kongását, azért a' magyar clerus az ő szóförgetegétől megnem retten, azért a' clerus, a' Megváltónak Péter-

vii pápa eddig öt volt. Az első ki 757-ik évben ült a' római széken, bizonyosan nem tette, mert még akkor sem olly gazdagok, sem olly hatalmasok nem voltak a' pápák, hogy illy merényre vetemedhettek volna. — De talán 2-ik Pál felejtkezett el annyira magáról, hogy a' császári koronát lerugta a' római császár fejéről? — Ez a' pápa 3-ik Fridrik Császárságában kórmányzá az anyaszentegyházat, de Fridrik Császárnak több dolgot adott halhatlan emlékü Corvin Mátyásunk hogy sem a' pápával akár Iovagolhatott akár visszálkodhatott volna, — de ha azon állitott történet igaz volna hogyan kerülhette volna, az el a' roppant tudományú Wessenbergnek figyelmét, ki valamint a' római udvarnak, úgy a' pápáknak viselt dolgaikat is minden kedvezés nélkül, a' legszigorúbb részrehajlatlansággal írjale? Ha ő kimeré mondani, hogy 8-ik Bonifácz, Adolf Császár halála után a' koronát fejére téve, kezében fegyvert tartva így kiáltott fel: „én vagyok a' császár" mért ne merné azt kimondani, hogy 2-ik Pál, lábaival rúgtale a' császári koronát? de ő erről azt mondja, hogy ravasz, és fösvény ember volt. — Sőt Platina sem emliti a' rugdalódzást, pedig ez 2-ik Pált, hogy udvarából kizárá, gyülölé, mit azzal bizonyított, hogy azt hirlelé felőle, hogy a' pápa csak azokat nevezi eretnekeknek, kik akár tréfából, akár komolyan az academia nevét említik, holott ha ez igaz volna, nem épitetett volna Venetiában egyetemet. Wessenberg die grosz. Kirch. 2. B. Seit. 539 — 540. — A' mi 3-ik Pált illeti, ez azon kivül hogy 67. éves korában lépett a' pápai székbe, 5-ik Károly Császárral jó eggyességben élt mi abból világos, mert 1538, ő és 1-ső Ferencz Francz király között békéltető volt, — de ha ő lett volna is a' tettes, hogyan adhatott volna ő a' reformatióra ez által okot nem tudom, mert ő 1534-ben választatott pápának, midőn már a' reformátio 17 éves volt. — Hogy a' két utólsó Pál a' reformatio okaiba benem folyhatott, azt kiki tudja, ha meg gondolja, hogy az egyik: 1555-iki a' másik: 1605-én léptek a' kórmányra. — Ugyan hát az illy előadások kinek a' fabrikájából jönnek? —

hez mondott szavaiban bizakodva, [1]) azt hiszi, hogy a' hierarchia, és a' világ egyszerre fogják hallani utósó órájokat. Elveszthetik ugyan a' papok földi javaikat, mellyek sokaknak szemeikben olly szúrós tövisek, de a' hierarchia azért, ha szegény leend is, állani fog, és kezei közt lévő eszközeivel czéljának elérésére olly függetlenül fog működni, mint működött egykor mint szegény, és üldöztetett; de azért a' lelkiekben másoktól korlátozó semmi szabályt elnem fogadand. — Melly lényeges része légyen az illy lelkiekbeni függetlenség, az egyház fenállásának igen jól átlátta azt a' hlggadt vérü Melanchton, látta és értette millyen kárt okozott Luther, midőn tulságos hevességében a' pápa fő hatalmát elvetette: „a' pápának, így szól ő, egyedüli uralkodása igen sokat tenne arra, hogy a' tudomány' egysége a' különféle nemzetek között fentartatnék, ha más pontokban eggyet értenénk, a' római pápa' fensőbbségén majd meg eggyeznénk. [2]) De még erősebb a' bizonyitmány, mellyet e' tárgyról Capito a' reformatorok' eggyike nyujt, ki látván a' körülötte özönlött zavarokat így ir Farellhez: „az egyháziak tekintete egészen megsemmisitetett; minden elvan veszve — — minden romba dűlt — — az Isten most érezteti velem, mit tesz lelkésznek lenni, és melly veszélyt hoztunk mi az egyházra a' hamarkodó határozat, és meg gondolatlan tüzesség által, mellyel a' pápát elvetettük.“ [3]) Ugyan ezen értelemben nyilatkozik Báró Senkenberg, midőn ezeket mondja: „Igazságos, hogy a' kereszté-

1) Máté 16, 18. —
2) Wanderungen. seit. 186. —
3) Ugyanott 187. —

nyek között kormány szerkezet legyen, úgy szinte az is igazságos, hogy a' kormány egy főnök alatt álljon és erre senki sem alkalmatosb, mint a' Jézus Krisztus helytartója, ugyan az, ki szakadatlanul folyó sorban szent Pétert képviseli." 1) — De valamint az egyházi függetlenségnek szükséges voltát, ugy az egyháznak a' status hatalomtoli függésének igazságtalanságát, korunk jeles férfiai között legvilágosabban láthatjuk Wackerbarth' angol egyházi papnak azon leveléből, mellyet Peel Róbertnek irt, hol a' többek között ezt mondja: „Nagy Brittaniában jelenleg két ága létez a' status hatalom által egymástól elkülönözve tartott közönséges anyaszentegyháznak: az anglicana, alapitva, az az: leigázva a' törvény által, 's a' római' üldöztetve a' törvény által. Mert mi egyébb az, mint leigázás és zsarnokság, a' status részéről, melly az eggyiket már 300. év óta rabszolgálókint lebilincseli, a' másikot ellenség gyanánt kinozza, mindkettőjöket pedig akadályozza az örök sziklának árnya alatti egyesülhetéstől — — — kérdem hogyan nevezheti magát valamelly status keresztény statusnak, holott Krisztus' helytartójának jogait, és szabadalmait magához ragadja, 's alattvalóit erőszakkal gátolja isteni törvény iránti hodolattal az eggyességnek elismért közép pontja körül eggyesülni? Mi jognál fogva követeli magának a' status azon hatalmat, hogy parlament actákkal az örök evangeliomon hatalmaskodjék? Én azt hiszem, hogy a' Rómávali egyesülésünknek útjába álló parlament acták Isten elleni felségsértések 's a' törvény könyvből kitö-

1) Ugyan 186. —

rűlendők. [1]) — Ehhez adhatjuk még Bretschneider Károly Fő consistoriális Director és general superintendensnek azon nyilatkozatát, miszerint állitja, hogy a' Confessiokat, és Symbolikus könyveket a' többek közt azért sem lehet a' mostani tanítás' szabályaúl venni, mivel azokat, nem egyházi küldöttség, hanem világi uralkodók, és tisztviselők, mint kiket ez nem illet (incompetent) emelék arra, hogy eddig tanítás szabályúl szolgáltak legyen. [2]) Ezekből már átláthatja Borsod megye, hogy a' hierarchia csak akkor osztogat, és másoktól nem fogad szabályokat, midőn híveinek örök idvezségöket érdeklő, 's így csupa lelki dolgokról rendelkezik, átláthatja, hogy ezen függetlenség a' hierarchiának lényeges tulajdonsága, mellyet midőn a' valódi felvilágosodott protestans tudósok önkint megvallanak, ugyan akkor Borsod kérdéses állitását megczáfolják, 's az ő egyházi dolgokbai avatkozását nyilván kárhoztatják; átláthatja, hogy midőn a hierarchia keletkezésétől óta e' mai napig gyakorlott függetlenségi jogával él, semmiképpen sem törekszik magát minden világi felsőségek feletti allásban tartani, mint azt Borsod megye hibásan, és fontolatlanul hirdeti; mert igen jól tudja a' hierarchia, hogy egyénei, bár melly fényes lépcsőjén áljanak is az egyházi méltóságnak, és hivatalnak, de azért a' köztársaságnak mindenkor tagjai

[1]) Relig. és Nev. els. félév. 17. szám 1842.

[2]) Die Unzulässigkeit des Symbolzwangs in der evangel. Kirch. aus den symbolisch. Büchern selbst, und deren Beschaff. nachgewiss. für alle Freund. der Wahrheit v. Dr. Karl, Gotl. Bretschneider Oberconsist. Director und General superint. zu Gotha; und Ritt. des Sachsen Ernes. Haus ord.: Leipzig. 1841.

's polgári maradnak, 's mint illyenek a' status hatalom törvényeitől függnek, ugyan azért mit Alapitójától tanult: „Adjátok meg a' Császárnak a' mi a' Császáré, és az Istennek a' mi az Istené" mindenkor teljesitette, és mai napig is teljesiti. Igy, hogy a' többieket ne emlitsem első Paschalról olvassuk, hogy Lajos császár előtt igazolni kellett magát, hogy a' néperőszakoskodásának ellentnemállhatván, az ő jóváhagyása nélkül választatott és szenteltetett pápának, — ugyan ezen pápa nehány évvel később merő polgári ügyben jelentmeg a' császári itélő szék előtt. [1]) Hasonlót találunk még ama' katholikusok által is legmerészebbnek neveztetett, 7-ik Gergely pápáról is, ő t. i. az akkori szokás szerint megválasztását Henrich Császárnak követek által tudtára adá, egyszer 's mind kéré, hogy választásába bele ne eggyezne, mert ő ha pápai méltóságában megerősitetik, a' Császár' nyilvánnyos vétkeit bűntetlen nem hagyandja. [2]) Voltak ugyan idők: midőn elhomályosodott az arany, 's elváltozott a' legszebb szin... ugy de nehányaknak lépéseit, lehet e igazságosan az egész hierarchia' elvének keresztelni, 's azt szemrehányólag kiabálni, hogy a' szellemiekkel megnem elégedő hierarchia, minden világi felsőségek felibe törekedik? — Nem voltak e pápák, kik e' fényes méltóság' veszélyteljes csábjainak jó ideig bajnoki lélekkel ellent állván az ön megtartóztatás' győzelmével vonultak a' kolostorok' csendes falai közé, életök' hátralévő napjait a' világtól elválva áhitatos gyakorla-

1) Hefele a' már idézett helyen, 13. lap. lásd Walch Histor. der Päpste. seit, 170 's a' t.

2) Gmeiner H. E. pag. 189, Tom. 2.

tok között töltendők? Nem voltak e pápák, kik az erénynek remek példányi, az emberiségnek örömi 's dicsősségi valának? 1) — Valóban; ha voltak is némely hatalommali visszaélések, de ki azt meggondolja, hogy ezek azon századokban történtek, — midőn egyszerre több különböző, sokszor egésszen ellenkező érdekek' elintézésére vadásztattak a' pápáknak kegyeik, midőn a' tudósok' hiányában minden bonyolodott dolgok a' római püspök' ítélő székéhez vitettek, midőn az egyház' és status hatalom' jogai nem voltak olly tisztában helyezve, mint vannak a' mi napjainkban, ki mondom ezeket meggondolja, az tüstént átlátja, milly könnyü illy kényes helyzetben a' legbölcsebbnek is az egyensulyt elveszteni, ez által magának megelégedetlen felelet sőt néha a' leg igazságosb eljárás mellett is ellenségeket szerezni; — végre ha meg gondoljuk, hogy az illy kihágások a' pápáknak részükről leginkább akkor történtek, midőn a' világi Fejedelmek is hatalmokkal visszaélve saját körüket átlépték, vagy pedig a' nyilvános vétkek' iszapos mocsáriban már annyira süllyedtek, hogy kártékony botrányjok sok ezereknek romlásukat huzná maga után; minek nyilvános példáját látjuk hetedik Gergely pápa, és negyedik Henrik császár szomoru visszálkodásaikban; — ha talán némellykor elragadta is e' nagy papot az Isten' anyaszentegyháza' függetlenségeért rettenthetlen lélekkel harczoló buzgósága, de az ő keblét még itt is, nem a' földi uralkodás' hiú vágya, hanem a' legtisztább szándék hevitette, ezt Voigt' protestans tudósnak sza-

1) Gesch. der päpste mit ihr. Abbild. v. Petrus bis Pius 7. von Quirin Mark. Wien 1809.

vaiból tanúlhatjuk: ő (7-ik Gergely) nem a' maga, hanem az Isten 's egyháza' és magának Henrik lelkének üdvözsége' ügyét vitte, nem a' maga', hanem a' jó ügy' jógait védelmezte, igen szükséges volt a' világ' újjászületésére, ki a' kor' rohanó folyamát, melly semmi gáttal nem tartóztatott, Henrikben megállítsa; — ő nem akart egyebet, mint az egyháznak szabadságát, ez az eggyetlen gondolat forgott az ő elméjében, ez volt az ő életének napja, ez volt létének, 's minden cselekedetének lelke. [1]) Ki az ő századának jellemét isméri ki azon általános, minden rend és osztály között eláradott erkölcsi romlottságot, melly, az ő pápasága ideje alatt széltiben uralkodott, képes felfogni, ki tudja azt, hogy egy arragoni Ferdinand a' Tarentini püspökséget egy zsidónak 30,000. aranyért eladni bátorkodott; hogy Henrik a' császár, kinek 7-ik Gergely' szavai szerint, mint egy nagy ország' kórmányzójának, a' katholika béke' és igazság védőjének kellene lenni, a' vétkek' minden nemében annyira elsüllyedett, hogy nem csak minden jámborok kerülék, hanem még tulajdon édes anyja is oda hagyá udvarát, ki ezeket 's több illyeneket, mik akkor divatoztak, szem ügyre veszi, és meg gondolja, hogy ki illy roppant romlottságnak, orvosa kiván lenni, annak legelőször is a' gonoszság' koronáját, mellynek paizsa alatt az büntetlen' tenyészik, kell lerántani, ki meg gondolja hogy illy tulságos kicsapongások, csak tulságos szerekkel gyógyíthatók, az nem késik Müllerrel mondani: „7-ik Ger-

1) Enchirid. Juris. Eccles. Nic. Joan. Cherier Tom. I. pag. 341.

gely korának hőse vala, kit ha kettő, három kárhoztat, mások örömest fogják látni, mit tehet egy ember az esetiestul hatalom ellen;“ [1]) az Voigtal így kiált fel: „Gergely pápa ugy cselekedett mint pápa, és mint illyen csudálásra méltó, és eggyetlen egy volt.“ [2]) Hetedik Gergelynek tehát eggyetlen egy óriási gondolatja, nem a' világi felsőségek felibe való törekvés, hanem az egyház' szabadságának védelme, és az elháradott gonoszság' kiirtása, vagy is a' rég' ohajtott reform volt, mellyre már az ő eldődei is törekedtek, de minek kivitele az ő csüggedhetlen erős lelkének hagyatott. A' mit most ő felőle hallottunk az emlitett protestans tudósoktól, ugyan azt mondják mások a' középkor' egyébb pápáiról is, az az: hogy a' pápáknak a' világi dolgokbani beavatkozásokat, nem a' földi uralkodásra, 's minden világi felsőségek felibe való törekvés, hanem a' gyám nélkül állott népnek, a' hatalmasok' zsarnoki elnyomattatásaik önkényeik elleni védelem szülte; hogy azok ha két vagy három hatalmasoknak izetlenek voltak is, de az emberiség' legnagyobb részére nézve jótékonyok valának; de szóljanak helyettem ismét részre hajlatlan protestans tudósok: Keyser e' tárgyról így ir: „Hogy N. Károly illy magasra emelte a' hierarchiát, legnevezetesebb ember lett a' középkorban. — A' forma, mellybe a' katholicismus hozatott, volt az egyetlen egy eszköz, mellynélfogva a' politikai nagy erők' harczait lelkiképp' igazgatni, vagy azoknak véget vetni lehetett. Ő általa

1) Müller Reise der päpste, sei. 18.
2) Fascil. Ecco — Litt, Tom. I. Fascic. — 3. — 1841.

fosztattak meg a' nagyok zabolátlan kényű, 's erőszakos uralkodásoktól. Az ő kedvezései közt fejtőztek életre eggyes politikai községek, 's hatott fel egy szerencsétlen része az emberiségnek a' polgári önállásnak méltóságára. Ezt ám tagadják azok, kik a' középkornak nyomorúságin régen elélt kútfőkből sopánkodnak, 's a' német birodalomnak történetes kézi könyveiből a' pápák' merészségét, mint útálat' 's átok tárgyát szokták tekinteni. Erősen meg fog mindazonáltal állani; hogy a' kellem, mellytől a' középkor nem éppen üres, 's a' bölcsesség, melly abban bádgyadt sugárokkal mutatkozik Rómából eredett, 's onnét tartatott fenn. [1]) „Az ő hatalmok ótalma volt a' szabadságnak, a' világi erőszakoskodások ellen.“ [2]) „Politikájok elfojtotta inkább a' háborúkat, minthogy azokat táplálta volna.“ [3]) Még egy tanúnak szavait mondom elő, azon tanúnak szavait, kit életében minden magyar örömest hallgatott, a' már többször említett Kölcsey az idézet helyen így beszél a' pápákról:“ a' római szék' hatalma nem a' szabadságnak sírja, hanem inkább az ellensuly vala, melly a' fejedelmi, és nemességi despotismusnak ellene dolgozott, 's a' népnek alsó rendét felemelte. — Mi fogott volna e nélkül történni a' sötétségnek, zürzavarnak 's elnyomásnak századiban, midőn a' művész, és kézműves csak a' klastromokban nyert menedéket, nehogy az uralkodó nemestől jobbágyi szolgálatokra kényszeritessék; midőn nem volt phi-

1) Keiser Morgen blätt. 1808. n. 141.
2) Gottingisch. gelehrt. Anzeig. 1811. 143.
3) Lacretelles Gesch: v. Frankreich. I. Band. Leipzig. 1815. s. 25.

losoph; ki az emberiség' jussait szóra hozza, 's a' józanabb politikának magvai még elhintetve sem valának — — — Ki tagadta azt valaha, hogy a' hierarchia, az egymásra tóduló barbarusok ellen menedéket és szabadítást nyújtott? A' Romai püspök nem egyszer szerzett Italiának Attila, Genserich és a' longobardus királyok előtt váratlan segédet." [1]) Az itt felhozott tanuk a' középkor' körülményeivel megismerkedett tudós férfiak, őket az elmondott nyilatkozásaikra nem a' virányos szavakban fűzött 's betanult beszédek' elmondására következni szokott éljen rivalgások, nem az összefolyt néptömeg', és tapasztalatlan ifjak' könnyelmű tapsaik, hanem a' sok évek utánni vizsgálódás, érett megfontolás, 's igazság szeretet indították; azonfelül ők a' katholika anyaszentegyház' kebelén kivüliek, reájok tehát a' kedvezés, hizelgés' vagy részre hajlás' gyanúja még csak távolról sem eshetik; — ugy de az ő szavaik minden további magyarázás nélkül, nem kézzel fogható fénnyel mutatják e, hogy a' pápák' politikájoknak czélja éppen az volt, mi a' mostani emberbarátoknak, 's népvédőknek törekvésök? Mert mi a' korunk' szabadelmü fiainak jelszavok? A' népet az uri kény' nyomatása alól kiszabaditani, azt a' polgári kedvezményekben részesiteni, az alkotmány' sánczaiba felvenni 's a' t. — Hát a' pápák' politikájoknak, beavatkozásaiknak eredményei az emlitett tanuk szavaik szerint mik voltak? — Keyser szerint: ő általok fosztattak meg a' nagyok zabolátlan kényü 's erőszakos uralkodásoktól, a' katholicismus kedvezései közt hatott

1) Rel. és Nev. szám 1-sö felév. 1842.

fel az emberiségnek egy szerencsétlen része a' polgári önállásnak méltóságára, fejtőztek ki eggyes politikai községek; — nem annyit tesz e ez: a' pápák a' forma által, mellybe a' katholicismus hozatott megóvták a' népet az uri kény elnyomatásától, az emberiség' jogaiba, a' nagy nemzet' alkotványának sánczaiba emelék? — Kölcsey szerint: midőn nem volt philosoph, ki az emberiség' jussait szóra hozta, akkor a' római szék a' nép első rendét felemelte, — midőn a' sötétség' és zűrzavarok' idejében a' józan politikának magvai sem voltak elhintve, akkor a' római szék a' fejedelmi és nemességi despotismusnak ellene dolgozott, a' művészt, és kézművest a' jobbágyi szolgálatokra való kényszerítéstől védelmezte. Lehet e már alma almához, tojás tojáshoz hasonlóbb, mint az emlitett tudós protestans férfiaknak a' római székről elmondott szavaik hasonlók a' mostani szabadelmű népbarátoknak, kik között Borsod megye nem utólsó helyet foglal, ékes szónoklatihoz? Innét én nem látok természetesebb következtetést mint vagy a' pápákat is ugy tekinteni mint a' nép' jogainak védőit, 's az emberiséget elnyomással fenyegető zsarnokok' zablázóit, vagy a' mostani népbarátokat is mint a' pápákkal ugyan azont tévőket, 's egyenlő czélra működőket, minden világi felsőségek' feletti tartásra törekedőknek mondani, minthogy hasonló, 's majd csak ugyan azon szavak, hasonló és ugyan azon érzéseknek, 's törekvéseknek lehetnek tólmácsosai; ez utólsót pedig, ugy vélem Borsod megye maga sem akarná hinni, ne higyje tehát azt sem, hogy a' hierarchia magát minden világi felsőségek feletti állásban tartani törekszik. —

Ne higyje pedig ezt különösen a' magyar haza' fő papjairól, kiknek a' haza, és király iránti hívségöket, szeretetöket, törvények iránti tiszteletöket 's engedelmességöket honunk történeteit előadó irományaink' majd nem minden lapjain találtatható bizonyitmányokon kivűl, nyilván hirdetik a' haza oltalmára minden időben halmozott áldozataik, bús emlékekkel tanúsítják: Sajó és Mohács szomorú térei, hol a' kedves hon' védelmeért elvérzett Érsekeknek, püspököknek 's egyébb egyháziaknak hideg poraik nemes bajtársaiknak elhamvadt tetemeikkel egy sírban csendesen nyugszanak. Csillapodjanak Borsod lelkes fiainak felriadt indulataik, 's higgadt vérrel, az ingerültség' világosságot elfogó sürű ködéből kiemelkedve, derült elmével tekintsék meg, melly szeretetlenűl cselekedtek, midőn hazánk' főpapjainak, minden törvényes feljogositás nélkül magokat erkölcsbirálóikká teszik, 's nekik még a' földi ártatlan örömek 's gyönyörök éldelését is gunyos keserűséggel 's szemrehányással panaszolják. Hallgatók arról, hogy valamint mostan dicsőségesen uralkodó, szeretve tisztelt királyunk, úgy az ő áldásban elhunyt, de híveik' szívökben édes emlékben élő nagy eldődei is, a' dúsan jövedelmező fő papi hivatalokra mindenkor csak erényes, fedhetlen életű egyházi férfiakat kegyeskedének emelni; — kérdem, hol a' törvény, melly a' fő papoknak, az érzéki vétketlen örömek' 's ártatlan tiszta gyönyörök' élvezését tiltaná? Maga Jézus, kire minden tetteinkben szemeinket kell függesztenünk, nem jelent e' meg, még pedig tanítványival, a' kánai menyegzőben, hová hivatott? Nem azt tanulhatjuk e ebből, hogy ő az érzéki örömeket nem

kárhoztatta, sőt inkább ő maga' is tanítványival együtt éldelé azokat. — Azért ne engedjük magunkat azoktól elámitatni, kik az erényestől azt kívánják, hogy ő az érzéki természetet gyűlölje, magát kínozza, és földre sütött fővel járjon. — A' Jézus' nyomai után tudjuk; hogy a' kereszténynek szabad örvendezni, vígadozni, és hogy a' jó rendelt mérséklett öröm jó, és Istennek is tetsző. — Hogyan is lehetne az különben? Nem az Isten teremtette e az érzékenységeket? Nem ő tette e azokat azon sok örömeknek 's gyönyöröknek éldelésére képesekké, mellyek itt e' földön olly bőven vannak elhintve? És nem ebben jelenté e ki az ur akaratját, hogy valamint a' lélek a' lelki jókban, úgy az érzéki rész is a' földiekben, az az: az egész ember örvendezzen? [1]) Ha így van a' dolog, ugyan kinek van joga fő papjainkat hiresztelni, szemrehányásokkal őket kissebbíteni, hogy ők a' földi ártatlan örömeket 's gyönyöröket éldelik? — De talán Borsod megye itt törvényellenes, és mértékletlen örömkéjelmeket ért? Ugy de uraim, kegyetek igen philantropicus embereknek tartják magokat, igen gyakran forog nyelvökön ez az igen szép szó: szeretet, pedig ez mint az irás tanítja: „*nem gondol gonoszat.*“ [2]) — De tegyük azt, ámbár nehigyjük, hogy találtatnék a' fő papok között illyen ha nem honunkban máshol, ki a' kábító gyönyörök' édességétől, külső fényétől, vagy annak akár hogyan nevezhető erejétől elámítatva, gyarlóságának szomorú áldozatja lett volna, az e annak a' gyengéd-

---

[1]) Dr. Joh. Baptist. v. Hirscher. Betrach. I. Theil.

[2]) Kor. I. Lev. 13, 5. —

ségnek, mellyel korunk örömest kérkedik, tulajdona, hogy a' megesettet, ki inkább szánakodást, mint kicsufolást várhatna mivelt embertársaitól, a' nélkül hogy veszélyeztető körülményeit, csábito kisértetek' erősségét, 's az emberi természet' gyengeségét tekintetbe vennők, mindjárt az egész hon' színe előtt gúnytárgyává tegyük, 's az egyházi testület' elleni gyűlölség élesztésére eszközül használjuk? hiszen ismét irva van: „*a' szeretet, türő, kegyes.*“ [1]) — De még abban az esetben is, ha ezen vád egyről, vagy másról igaz volna, nem csak szeretetlen, de igazságtalan is volna Borsod megyének ebbeli bánása; mert ugyan kinem mondaná azt igazságtalannak, ki, mivel egy megyei pénztárnok a' szegény embernek verítékkel keresett, 's nagy bajjal adóba befizetett 's gondviselésére bizott pénzét elég lelkiesméretlen volna hívtelenül elkölteni; azért minden megyei tisztes és hív pénztárnokokat, sőt minden megyei tiszteket hívtelen sáfároknak, szegény ember izzadságán hízott nadályoknak és több illy fényes czimekkel bélyegezni bátorkodnék? — De, miért is panaszoljuk hazánk fő papjainak azon egyszerű csendes örömeiket, 's ártatlan kedvtöltéseiket mellyeket ők vagy egésségök, vagy a' magyar vendég szeretet' tekintetéből éldelnek? Miért irigyeljük nekik ezt a' kis fényt, mellyet ők inkább helyzetök' méltósága, a' status és Nemzet becsületeért, mint tulajdon kedvöltésökért mutatnak? — Hiszen ha azokat, miket hazánk' fő papjai ön személyök' gyönyörködtetésére, 's kényelmökre adnak, öszveha-

[1]) Ugyan ott. 4. v.

sonlítjuk azokkal, miket a' közintézetek' alapitására, vagy azoknak felvirágoztatására, a' szenvedő emberiség' inség facsarta könnyeinek felszáritására, rokonik, 's egyébb hazafiak; vagy szükölködők' nevelésére 's helyzetük' javitására, 's kitudja mi czim alatt a' haza oltárára nyújtottak, vagy nyújtanak, amazok parányiságok miatt, ezekhez képest egészen elenyésznek. — Mert ki nem tudja azt, hogy honunkhan minden régibb köz intézeteink között alig találtatik csak egy is, melly életét, hanem egyedül is, de leginkább a' fő papok' és egyébb egyháziak' bőkezüségöknek ne köszönthetné, vagy azoknak némüképpeni segedelmöket ne érezné? — 1) Különösen miket tesznek jelenleg hazánk' fő papjai akár a' szenvedő emberiség' keserü sorsának enyhitésére, akár a' népnevelés' eszközlésére, vagy előmozditására, akár a' tudományok' felvirágoztatására, vagy városok' ékitésére, szóval a' haza boldogitására, részint az ő nagy szerénységök, részint a' jótéteményeknek temérdek sokaságuk miatt itt elősorolni nem lehet; ki azokat tapasztalni akarja, tekintsemeg az ő székes városokat, ki azokat tudni kivánja, olvassa meg a' Religio és Nevelés czimü derék egyházi folyó iratot, vagy akármelly politikai hirlapot, és meg fog győződni, hogy Borsod megye akár a' multat, akár a' jelent te-

1) Ki ezen állitásnak igazságáról meggyőződni, 's a' magyar országi papságnak a' hon' boldogitására halmozott adakozásairól bővebb ismeretet kiván szerezni, ne sajnálja ezen egyházi folyó iratot: Fasciculi Ecclesiastico — Litterarii, quos redigit et vulgat Franciscus Szaniszló Abbas S. Petri de Cholt etc. megolvasni, és ezen czim alatt. Merita Catholici Regni Hungariae cleri. Tom. I. Fascicul. 1, 2, 3. Pestini 1842: látni fogja, mit tettek e' hon' papjai minden időben a' köz jó előmozditására.—

kintve, azok iránt, nem annyira magoknak, mint a' hazának élnek, kiktől csak üdv, és boldogság folyki a' hon' gyermekeire, csakugyan nagyobb kímélettel viseltethetett volna. —

De Borsod megye ezekre mit sem ügyelve, a' hon' fő papjai ellen boszújának legmérgesebb nyilait következendő szavakban löveléki: „Hazánk' fő papjai — — az ország' lakosi között, az utóbb, 50 évek alatt már' már meggyökeredzett egyetértés felbontásával, az egyenetlenség' bizalmatlanság' 's ebből eredt visszavonás buján nevekedő magvait elszórván, a' családi leggyengédebb viszonyok' felháborításával az ország' csendes békéjét felzavarák." — Itt van tehát már a' feljebb említett veres fonál, melly a' népnevelés' palástja alá takarva az egész levélen végig huzatott; — a' vegyes házasságok' tárgyában kieresztett püspöki körlevél az a' forrás, mellyből a' katholika vallás, hierarchia, és hazánk' főpapjai ellen a' sértő gunyok, kissebbitések 's alaptalan vádak, a' magas hegyekről leömlő záporként rohantak. De hogy a' dolognak nagy feneket ne kerítsünk, elhagyván a' vegyes házasságok körüli kérdéseket, mellyek már eléggé megvitattak, 's kifejtettek, lássuk röviden: illenek e hazánk fő papjaira a' Borsod által felhordott nehéz vádak? Véleményem szerint nem; — mert ki saját kötelességét törvényszerű eszközök által teljesiti, még pedig a' legszerényebb módon, minden ingerültséget kikerülő 's eltávolító meghagyás mellett teljesíti, azt az emlitett sulyos vádakkal terhelni nem lehet; már pedig midőn hazánk fő papjai az óvás nélküli vegyes házasságoktól az Anya-

szentegyház' szertartásai' alkalmazását megtiltják, csak azon fő pásztori kötelességöket teljesitették, mellyet nekik az Apostol ezen szavakkal parancsol: „Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra, mellyen titeket a' Szent Lélek püspökökké tett, az Isten' anyaszentegyházát vezérleni, mellyet a' maga vérével keresett.“ [1]) Azt teljesitették, mit ugyanazon Apostol Timotheus kedves tanitványának személyében minden püspököknek meghagyott: „Te pedig vigyázz, mindenekben munkálkodjál, az evangelistának munkáját cselekedjed, szolgálatodat beteljesitsed.“ [2]) Viselj gondot magadra, és a' tudományra.“ [3]) — Csak azt mivelték, mit a' religio, és honi törvényeinkben gyökeredzett jogaikhoz ragaszkodva tenniök kellett, [4]) Vajha Borsod megye is ugyanazon törvények iránti tiszteletből az 1550: 16: t. czik tartalmát követte volna! — És valjon mi szándékból, mi czélból tették ők az érintett rendelést? Azért e hogy egyenetlenséget, visszavonást, háborgást, zavart támasszanak? Éppen nem, hanem hogy a' naponkint tovább tovább harapódzó vallási közömbösségnek, melly utóvégre teljes vallástalanságra szokott fajúlni, elejét vegyék, hogy az anyaszentegyháznak a' házasság' szentségéröli tiszta tudományát, annak természetéhez 's czéljához illő eszközzel megőrizzék. Az ő szándékjok tehát szent és tiszta, ki ezt egyenetlenség', visszavonás' élesztésére, családi leggyengédebb viszonyok' felháboritására, az ország bé-

1) Após. Csel. 20, 28.
2) Timoth. 2. Lev. 4. 5.
3) Timoth. 1. Lev. 4, 16.
4) S. Istv. 2. k. 2. fej. — Kálmán 1. k. 65 fej. — 1550. 16. t. c.

kéjének felzavarására ferditeni akarja, szükség, hogy minden jó, kötelességét hiven teljesitő előljárót hasonló vétkekkel vádoljon. Sejdítheté ugyan az egyházi, és polgári erényekkel tündöklő herczeg Primás, hogy a' vegyes házasságok' tárgyában kiadandó rendelete hatalmas ellenszegülőkre találand, mert bizony sokakra nézve itt van már az idő, mellyről S. Pál igy emlékezik: „lesz idő, mellyben az igaz tudományt elnem szenvedik, hanem az ő kivánságok szerint magoknak mestereket gyűjtenek viszkető fülök lévén, az igazságtól hallásokat elforditják, és a' mesékre térnek.“ [1]) — De ő nem széltől hányattatott nád, az ő kórmányzottainak lelkök üdvözségét epedve szomjúhozó, 's szeretettel lángoló lelke sokkal szilárdabb, hogy sem a' megelégedetleneknek afféle zúgásaik által kötelessége' teljesitésétől visszarettentethetnék, benne azon Ambrusnak lelkét találjuk, kiről a' szentegyházból kirekesztetett Theodosius Császár, Ruffinnak az ő feloldoztatásaért Ambrushoz esedezni menendőnek igy nyilatkozott: „Nem fogod, mond a' fejedelem, Ambrust reábeszélleni (hogy engem az egyházba eresszen.) Ismérem az ő itéletének igazságosságát. A' császári hatalom' félelme miatt ő soha az Isten' törvényét átnemhágta.“ [2]) Azonban, midőn e' fő papnak rendithetlen erős lelke pásztori kötelességének teljesitésében ekképpen buzgólkodik, ugyan akkor cselekedetében a' leggyengédebb bánás mód tanúsitatik, midőn kérdéses körlevelében a' lelki pásztorokhoz igy szól: „Caeterum prudentiam vestram pa-

1) Timoth. 2. Lev. 4, 3. 4.
2) Bingham. volum. 7. pag. 141.

storalem in eo magnopere excitamus; ut in sermonibus de hoc objecto conferendis, in actibus item, hanc matrimonii ineundi rationem adtinentibus, nihil intercurrat, quod in aliter sentientium vilipendium accipi, aut irritationem aliorum provocare possit; sed potius ex omni vestra agendi et loquendi ratione palam fiat: catholicos sacerdotes non alio, quam officii sui adimplendi spiritu animatos, ut quippe in iis, quae Religionis sunt, ecclesiae, quae autem civilis sunt ordinis Patriae leges custodiant.“ — Nem a' gyengédség', szeretet', és kiméleť hangjai e ezek? mellyekkel a' lelkészeknek meghagyatik, ne hogy a' vegyes házasságok' tárgyában szóval, azoknak öszveköttetésök' módjában cselekedettel ollyas valamit tegyenek, mit a' másképpen érező fél maga megkissebbitésére vehetne, vagy másokat ingerültségre gerjeszthetne; hanem inkább mind cselekedetökkel, mind szavaikkal azt nyilványitsák, hogy a' katholikus papok egyedül hivataljok' szellemétől lelkesittve, a' vallásos dolgokban az egyházi, a' polgáriakban pedig a' honi törvényekhez tartják magokat. — Valóban, ki hivatalos eljárásában is illy kiméletes szavakkal, illy békeszeretetet tanúsító előre gondoskodással törekszik minden sértelmeket, surlódásokat, ingerültségeket eltávolitani, azt uraim, az egyenetlenség' bizalmatlanság, és visszavonás' magvainak elhintéséről, azt a' családi leggyengédebb viszonyok' felháboritásáról, az ország' békéje' felzavarásáról helyesen vádolni nem lehet; kik a' herczeg primás' szavaiból illy nehéz vádakat kibirnak csavarni, azokról nem csuda ha Főtisztelendő Fehér György ur ezt mondá: „kik illy kifejezésekkel illetik az egyházi és pol-

gári erényeiről 's érdemeiről ismeretes Fő papot, azok nem értettek diákul. De hát hol is vannak azok a' zavarok, háborgások, mellyekről Borsod álmodozik, ha csak nem azoknak keblökben, kik a' házasság' szerződésében a' lélekről 's ennek jövendő állapotjáról megsem is emlékezve, azt egyedűl csak a' testiség' érzékeinek kielégitése', 's ez arasztnyi élet kényelmeinek nevelése, 's telhetetlen vágyaik' biztosb lecsilapitása' eszközeül tekintve, attól félnek, hogy a' vegyes házasságok körül tett uj rendelkezés által, elmaradandanak azon gazdagon jövedelmezendő házasságtól, mellynek rovására jó reménység fejében talán már jócskán költögettek is? — Mert, hogy a' vegyes házasságoknak, mondja ugyanazon tudós ur, közönségesen nem a' természeti hódolás, vagy szóbeli egybehangzás, hanem neminemű érdek a' szerzője, nem különben tapasztalt dolog: a' protestánsok többnyire csak úgy párosulnak össze a' kathol. felekkel, ha, mint mondani szokták, jó parthiát csinálhatnak, ha valamelly gazdag leányra szert tehetnek, vagy valamelly fényes házzal összeköttetésbe jöhetnek, egyébbkint nem, vagy igen ritkán." [1]) Egyébbiránt kedves honfitársaim, én, ki ha lehetne, minden embert boldoggá szeretnék tenni, mindenkivel békében kívánok élni, meleg részvéttel osztozom ebbeli nyugtalanságtok felett, mert bennem is, mint bennetek, érzékeny szív dobog, melly a' meghiúsitott remény bágyasztó kinjait, ha hason esetekben nem is, de az életnek egyébb viszonyaiban veletek együtt szenvedi, de sorsotok' e' kellemetlenségét ne

[1]) Religio és Nev. 1-ö fel. v. 23. szám. 1842.

hazánk' fő papjainak, hanem azoknak tulajdonitsátok, kik az 1832-ki ország' gyűlésen az ötven évek lefolyása alatt szokásban volt reversalisoknak érvényességét, a' fő papok' ellenzésének daczára, szerencsétlen számitással, megtámadván, azoknak kötelező erejeket nem csak a' jelenre, és jövőre végképpen megszűntették, hanem még a' múltra is visszahatólag megsemmisiteni szándékoztak, 's igy az 50 éves szokást is, mellynek szárnyai alatt ti békében 's eggyetértésben éltetek eltörlesztették. A' fő papok' körleveleikben foglaltatott vegyes házasságok körüli rendelkezések tehát az érintett országgyűlési változtatásnak elmellőzhetlen következménye, mit ha tetszvágy, hivatalbeli hanyagság' vagy akármelly mellékes tekintetből tenni elmulasztanak a' fő papok, ön magok vonandják fejökre ama' rémitő jajt miről Isaiás próféta jövendelése' könyvének 6-ik részében 5-ik versében e' szavakkal: „*jaj nékem mert halgattam*,“ emlékezik. —

Ha vannak e' honban egyenetlenségek, visszálkodások 's a' t: a' vegyes házasságok miatt, azok korántsem a' haza' fő papjai, körleveleiknek szükség'-képpeni eredményeik, hanem inkább azon honfiak szeszélykedéseiknek következményeik, kik midőn egy felől honi törvényeinket, hiányosságaik miatt lerontani készülnek, más felől azokat olly nagy félékenységgel őrzik, hogy mind azokban, mik az ő gondolkozásokkal 's érzésökkel nem eggyeznek, törvénysértésről panaszolkodnak. — Ha találtatnak e' honban a' visszálkodás bizalmatlanság' magvainak vetői, a' családi viszonyok' felháboritói, az ország' békéjének zavarói; azok nem a'

szerény és kimélet teljes bánás móddal kötelességeiket teljesitő fő papok, hanem inkább azok, kik a' felindúlt kedélyeket nem hogy csillapítanák, mit tisztöknél fogva tenniök kellene, söt inkább úgy látszik, minden dicsőségöket abban helyzik, hogy az ingerültséget, bár melly uton módon élesszék; midőn a' megyei teremekbe betódult minden osztályzatu néptömeg előtt, minden különböztetés nélkül az egész papság ellen a' legsértőbb 's lealacsonyitóbb kifejezésekkel beszélnek; midőn a' vegyesházasságokbani áldásmegtagadást, a' körlevél' világos értelme 's czélzata ellen, a' protestansok lenézésének; a' fő papoknak vallások' elvéhezi ragaszkodásokat, 's kötelességeik hiv teljesitését a' protestánsok' zavartatásának 's üldöztetésének kiabálják; midőn az egyházi egyének' megutáltatására hallatlan bűnnel gonoszsággal ezeket vádolják, ott bátorkodván mondani: „a protestansok akkép gyülöltetnek a' clerustól, mint ostindiában a' páriák!" [1]) — Protestans honfiaink! kiknek becses barátságtokkal 's ismeretségtökkel van szerencsénk dicsekedhetni, itt ti szóljatok, ti mondjátok meg azon hitsorsositoknak, kik az illy kábitó szavak' csábjaitól könnyen elámitatnak, melly igazságtalan e' nem csak a' kereszténység' szellemével, hanem még minden művelt pogány embernek jellemével is homlok egyenest ellenkező vád! —

Én részemről, a' szóban lévő körleveleknek keletkezésök óta e' jelen óráig mindig azt hittem, és hiszem

1) Válasz, P. L. B. megye 2-ik alispányának a' vegyes házasság' ügyében közgyül: tart. Beszédére, 1841.

is, hogy ha a' vegyes házasságok' tárgyában nem egyedűl a' test' és vér' lobogó indúlatival, hanem nemesebb részünk' sorsát is figyelembe véve, higgadt vérrel fontolva vitatkozunk, ha az actiók, megpereltetések, a' vegyes házasságok' életét sokkal megelőzött, de még is ezekre csigázott törvény általi zaklatások elmaradnak, ha a' világi hatóságok körükből ki nem lépnek, ha a' honfiak, a' magyar clerusban, kinek szándéka' tisztaságáról, 's alkotmány iránti hívségéről, hazája szeretetéről nyolcz száz évek lefolyása alatt elegendő tapasztalást szerezhettek, mégbizakodtak volna, nem csak hogy legkissebb zavar sem támadandott, mert az hála Istennek most sincs, de még a' történt surlódásokból is sok kellemetlenségek kifogtak maradni, ezen hitemet igazolja a' tapasztalás, miszerint tudjuk, hogy az egyházi szertartások nélkül összekelt házaspárok, a' discretus lelkész elől, mindenkor a' megelégedés, és béke' kitűnő jelével távoztak el; — igazolja Gömör megye' azon cselekedete, mellyet egykor hírlapokban olvasék, mi szerint midőn egy köztiszteletben 's szeretetben álló lelkész mintegy esztendővel a' körlevelek' kibocsájtatásuk után, megactióztatott, — alig találkozott tiszti ügyvéd, ki a' derék lelkészre az actiot ki mondaná, — mert átalánosan megismértetett, hogy itt nem a' lelkészt, ki törvényes előljárójának parancsát végrehajtani tartozik, hanem a' püspököt illeti az actio. — Ezen nyilatkozás egy lépés, egy remény súgár a' kérdéses tárgy körüli nézeteink összesimúlására, előhajnala azon ohajtott kibékülésnek, melly az emberi gyarlóságnak egyikéből, talán a' félreértésből származott meghasonlás után annál édesebb leend, mi-

nél inkább hazánk' boldogságára szükségesebb. — Lám a' püspöki körlevelek' kihirdetésekor, mint az ingerültség' első stadiumán, a' hullámzó indúlatok' hatalmaskodásaik miatt, még nem tudtuk az előljárójának engedelmeskedő lelkészeket e' tárgyban bűnteleneknek nézni! —

Gömör művelt fiainak e' cselekedetök bennem azon édes reményt éleszté, és vajha e' remény teljesülne! hogy valamint ők, ugy minden részrehajlatlan itélők, ezek között Borsod minden jóért buzgólkodó rendjei is, az időnek, ezen nagy mesternek, melly viszonyokat szö, és változtat, barátságot teremt, és ront, sebeket nyit és gyógyit, ellenségeket támaszt, és békéltet, ezen nagy mesternek, mondom, csendes vezérlete alatt, midőn majd a' kiforrott ingerültség' tetőpontjáról leszállandanak, midőn majd a' viharkint dulongó indúlatokat saját határaikba visszaszoritandják, midőn majd a' mellékérdekek, 's ön nézeteik mellett a' mások meggyőződését, 's jogszerű szabadságaikat is méltányolandják, midőn a' kötelességét hiven teljesitő szilárd lelket inkább becsülendik, mint az alávaló hizelgőt, *félszeg 's hanyag hivatalnokot;* midőn majd a' katholika Anyaszentegyháznak szellemét előbb ismérni igyekezendenek, mint sem az ismeretlent nem érdemlett vádakkal keseritendik, midőn majd a' valódi kereszténynek elvitázhatlan ismértető jele a' szeretet, nem csak szónoklatukat, hanem tetteiket is kiváltképpen pedig elleneikkeli bánás módjokat ékesitendi; akkor Borsod megye rendjei is átlátandják, hogy a' hierarchia, valamint hogy a' keresztény vallást puszta szertartásokká soha

át nem varázslotta, úgy a' sötétséget ápoló leplet gondosan és mesterkézetten nem őrzötte; átlátandják, hogy a' Guttenberg találmánya előtt is volt Európa szinén világosság, melly egyedűl a' hierarchia' kifáradhatlan törekvései által őriztetettmeg a' végképpeni elhalástól; átlátandják, hogy a' hierarchia egyedűl a' lelkiekben nem fogadel másoktól korlátozó szabályokat, midőn a' világi ügyekben a' polgári törvényeknek hódol; átlátandják, hogy Magyar Ország' fő papjai, midőn a' vegyes házasságok' tárgyában körleveleiket kibocsátották, csak azt cselekedték, mit egyébb katholikus püspökök a' földnek minden részeiben, a' béke' és csend' felháborítása nélkül hasonló esetekben cselekszenek; — hogy őket a' kérdéses tárgybani rendelkezésre, nem a' kedélyek' feligazgatása', családi gyengéded viszonyok' felháboritása, 's az ország' békéjének felzavarása' viszketege, hanem fő pásztori kötelességök szigorú teljesítése, 's kórmányzottaiknak lelkök' szeretete vezérlette, különben ez ő magok' viseletők a' józan észnek örökös rejtély maradna, hogy t: i: ők, a' haza' boldogitásában eltörődött aggastyányok, önnön kényelmöket, 's nyugodalmokat, mire nekik olly nagy szükségök van, az előre sejdíthető ellenszegülésekkel, gúnyokkal, rágalmakkal, méltatlan 's elkeseredett vádakkal cseréljékfel; és mint hogy vannak az életnek olly pillanati, mellyekben egyedűl, a' Felséges' színe előtt, öntudatunkkal találkozva, nemünk gyarlóságin mintegy túlemelkedve, a' hálók, mellyeket a' szenvedélyek 's pártérdekek szőttek, szemeinkről lehullanak, 's akadály nélkül látjuk az igazságot, ellenálhatlanul hódolunk az erénynek 's a' jelest, a' szépet 's nagyot még' azok-

ban is tiszteljük, kiket különben nem örömest látunk, én azt hiszem, hogy Borsod' érdemes rendjei, ha egyébkor nem is, az életnek illy fontos perczeneteiben, a' haza' fő papjainak a' vegyes házasságok felől tett rendeléseikben szerénységgel párosúlt szilárd lelköket, erős és kitürő jellemöket nem kevesbbé fogják tudni méltánylani és becsülni, mint méltánylá, és becsülé Theodosius Császár S. Ambrusnak azon szigorúságát, mellyel őtet elkövetett igazságtalan gyilkosságaért az egyházból kizárá, és nyilványos bűnhődés aláveté; mert a' Császár feloldoztatása után Milanóból Constantinápolyba visszatérvén mint Theodoretus bizonyitja, azt mondotta: hogy ő valahára megtanulta, mi különbség van a' pap és Fejedelem között, hogy ő valahára feltalálta az igazság' tanitóját, ő csak eggy Ambrust ismer, ki megérdemli, hogy püspöknek neveztessék. [1]) — Hiszem, hogy Borsod' lelkes fiai ezután, valahányszor a' vallásbeli dolgokról tanakodandanak, mindenkor szemeik előtt tartandják egy korunk' jeles publicistájának a' Világban mondott ezen szavait: „Vajha azon időben, midőn e' tárgyról (vegyes házasságroli) utasitások készülendenek távoznék nemzetünktől minden ingerültség, melly ha hiba mindenben, és mindenütt, a' vallás' dolgaiban vétek." [2]) — És csak igy lehet reményleni, hogy a' hirtelenkedés, 's indulatoskodás által szétszakadozott erők, a' közanyának, a' hazának boldogitására, 's virágoztatására ismét egy tömegbe összefolyandanak; csak igy lehet reményleni,

[1]) Bingham. volum. 7. pag. 148.
[2]) Világ 54. szám. 1842.

hogy beteljesednek Báró Eötvös Józsefnek a' nagy Széchenyihez mondott ezen szavai: „Véleményeink pillanatokra szétvezethetnek, de az egy nagy hazaszeretet öszvegyűjti ismét a' tévedőket, 's a' rövid meghasonlás nem hágy keserűséget szíveikben.“ 1) —

BORSOD
MISKOLCI
MUZEUM

37725

II. RÁKÓCZI FERENC
KÖNYVTÁR
MISKOLC

1) Keletnépe és Pesti hírlap. 120 lap.

EGERBEN.

. ÉRSEKI LYCEUM BETŰIVEL.

1842.

UPM
00C10
SD
241_2

HAASNYI JÓZSEF: ÉSZREVÉTELEK A BORSODI LEVELRE